

סדר התפלות ב' - תמלול

סיכום השיעור

סיכום פון שיעור רמב"ם – הלכות נוסח התפילה: ברכות קריאת שמע (שחרית און מעריב) און שמונה עשרה

כלליות פון ברכות קריאת שמע

דער רמב"ם'ס שיטה: שחרית זענען דא צוויי ברכות פאר קריאת שמע און איינע נאכדעם; מעריב – צוויי פארדעם און צוויי נאכדעם.

פשט: די סטרוקטור פון ברכות קריאת שמע:

- **ערשטע ברכה פארדעם** (שחרית און מעריב): א ברכה אויף די נאטירלעכע געשעענישן – צופרי (אור) אדער נאכט (חושך).

- **צווייטע ברכה פארדעם:** א מין ברכת התורה – אהבת ה' און מתן תורה.

- **ערשטע ברכה נאכדעם:** א חזרה אויף אמת, ענינים פון קריאת שמע, דערמאנט יציאת מצרים.

- **פערטע ברכה (נאר מעריב):** א תפילה/בקשה אויף א געלונגענע נאכט.

חידושים:

1. **פארוואס איז שחרית נישטא קיין פערטע ברכה (בקשה אויפן טאג)?**
 ביי טאג דאוונט מען און מ'בעט כסדר, מ'דאנקט אויף גוטע בשורות וכו'. אבער ביינאכט גייט מען שלאפן – מ'וועט זיך נישט מתפלל זיין אינמיטן שלאפן – דעריבער דארף מען א ספעציעלע בקשה-ברכה פארדעם. דאס איז ווי א „קריאת שמע מיט א סיטואציע“.

ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע בשחר – „יוצר אור“

א. פתיחה – „ברוך אתה ה'... יוצר אור ובורא חושך“

דער רמב"ם'ס נוסח: „ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל.“

פשט: מ'באדאנקט דעם אייבערשטן אויף דער נייער צופרי, אויף דעם אור, און וואס דער נייער טאג ברענגט מיט זיך אן עדות אויף דעם אייבערשטן. דאס איז א לשון הפסוק (ישעיה מ"ה:ז) – „יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הרע.“ נאר אין דאווענען זאגט מען „ובורא את הכל“ אנשטאט „את הרע“ – ווייל מ'ויל נישט דערמאנען רע, כאטש דער אייבערשטער האט באשאפן אלעס.

חידושים:

1. **דער דגוש אויף אור איז דא שטערקער ווי פריער:** ביז יעצט אין דאווענען (פסקי דמרה וכו') איז נישט געווען אזא שטארקער דגוש אויף דעם אז ס'איז געווארן צופרי, ס'איז געווארן אור. ערשט דא, ביי יוצר אור, קומט דער עיקר אויסדרוק פון דעם.

2. **דער היסטארישער צוזאמנהאנג צווישן קריאת שמע און צופרי:** קריאת שמע איז אריגינעל א „תגובה“ אויף וואס ס'ווערט צופרי – אזוי האבן די חכמים עס אנגעזאגט. ווען מ'זאגט קריאת שמע ביי נץ החמה, שטימט יוצר אור זייער שיין – מ'דאנקט אויפן אור ממש ווען ס'קומט. אבער היסטאריש, ווי די תפילה האט זיך אנטוויקלט און לענגער געווארן (מיט פסקי דמרה, ישתבח, וכו'), קומט אויס אז ביז מ'דערגרייכט יוצר אור איז שוין א האלבע שעה אריין אין דאווענען, און די זון איז שוין ארויס א שעה צוריק. אריגינעל האט עס „אסאך סענס געמאכט“ – אבער מ'פארשטייט אז בעצם באלאנגט עס צו קריאת שמע וואס באלאנגט צו צופרי.

3. **ברכת המפיל vs. המעריב ערבים:** ברכת המפיל (פארן שלאפן) רעדט פון דעם מענטשלעכן אספעקט – „המפיל חבלי שינה על עיני“. אבער

„המעריב ערבים“ (ערשטע ברכה פאר מעריב) רעדט פון דער זון/נאטור – פאראלעל צו יוצר אור. דאס זענען צוויי באזונדערע ענינים.

ב. „המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית“

פשט: דער אייבערשטער האט אין בריאת העולם געמאכט די מאורות, און ער מאכט יעדן טאג מחדש אז זיי זאלן ארויסקומען – די וועלט ווערט נתחדש יעדן טאג.

ג. „מה רבו מעשיך ה' / „מלאה הארץ קנייך“

פשט: „קנייך“ – דער אייבערשטער איז דער בורא, ער „קונה“ זאכן דורך בריאה, און אלעס איז פול מיט זאכן וואס ער האט געמאכט. „המלך המרומם... מימות עולם“ – רעדט אויך פון נצחיות.

ד. „אלקי עולם מלכנו ברחמיך הרבים רחם עלינו“

חידוש – פארוואס קומט אריין „רחם עלינו“? עס איז אומקלאר פארוואס אינמיטן א ברכה וואס לויבט דעם אייבערשטן אויף די מאורות קומט אריין א בקשה – „רחם עלינו.“ ס'איז א קליינע תפילה/בקשה אינמיטן. אפשר „ברחמיך הרבים רחם עלינו“ מיינט ער זאל אונז געבן מאורות, ס'זאל לעכטיג זיין.

באמערקונג: „אדון עוזנו, צור משגבנו, מגן ישענו, משגב בעדנו“ – אלע פיר מיינען בעצם די זעלבע זאך: דער אייבערשטער איז דער אדון פון אלע מיני עצות, ישועות, סגולות.

ה. פון מאורות צו מלאכים – „כתר יתנו לך“ / „התברך“

פשט: נאך דעם וואס מ'רעדט פון די זון און מאורות, גייט מען איבער צו די מלאכים. דער אייבערשטער האט מיט חכמה געמאכט די זון און אלע מאורות, זיי אלע זענען א כבוד און משבח דעם אייבערשטן.

חידושים:

1. **דער רמב"ם'ס שיטה אז מאורות האבן שכל:** דער רמב"ם האלט אז ווען מ'זאגט אז די מאורות זענען „משבח“ דעם אייבערשטן, מיינט עס ליטעראלי – ווייל די מאורות (גרמי השמים) האבן א שכל (בעלי נפש) און זיי זענען משבח דעם אייבערשטן. אלטערנאטיוו קען מען זאגן אז פון דעם וואס מ'זעט די שיינע סדר פון זון און לבנה, איז דאס גופא משבח דעם אייבערשטן.

2. **„סלה“ ביי „התברך“:** „סלה“ איז ווי א ענד-סימן. אין תנ"ך (לויט אבן עזרא און מפרשי הפשט) איז „סלה“ א סימן פאר די משוררים צו מאכן א מוזיקאלישע פויזע. אבער אין דאווענען מיינט „סלה“ אלעמאל „לנצח“ (אזוי ווי חז"ל האבן געטייטשט). אפשר דער ניגון/קלאנג ביי „סלה“ דארף אויך סימבאליזירן נצחיות – א קלאנג וואס ענדיגט זיך נישט.

3. **„סלה“ אלס שטרוקטורעלער ציילן:** „סלה“ מארקירט דעם ענד פון דעם חלק וועגן מאורות, און פון „התברך“ הייבט זיך אן דער חלק וועגן מלאכים.

ו. „התברך שם אלקינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת“

חידוש – בשמים ממעל vs. על הארץ מתחת: „בשמים ממעל“ – דער אייבערשטער ווערט געלויבט דורך די מאורות און מלאכים. „ועל הארץ מתחת“ – דורך אונז אידן וואס דאווענען דא אונטן. דאס איז דער גאנצער ענין: מ'רעדט וויאזוי ס'זעט אויס אויבן אין הימל (מלאכים'ס שירה), און נאכדעם טוען מיר די זעלבע זאך דא אונטן מיט אונזער שירה.

ז. „בורא קדושים“ / „יוצר משרתיו“

פשט: „בורא קדושים“ – ער האט באשאפן קדושים, דאס מיינט מלאכים. „יוצר משרתיו“ – דאס זעלבע ווי „בורא קדושים“, צוויי מאל די זעלבע זאך.

חידוש – „קדושים” קען אויך מיינען די זון: די זון איז זייער הייליג – זי טוט אלעמאל רצון השם, נישט אזויווי מענטשן וואס א טאג יא און א טאג נישט.

[דיגרעסיע: מלאכים און קדושה] אייגנטליך איז דא אן ענין אז מלאכים זענען „רוב גארנישט קיין קדושים” – ס'איז דא מעלה ומטה, אבער דער ענין ווערט נישט אויסגעפירט.

ה. „פינות” – וואס מיינט דאס?

חידוש: ס'איז דא טייטשן אז „פינות” מיינט „ראשי צבאות.” לויט דעם רמב"ם שטימט זייער גוט אז מ'גייט פון מאורות צו מלאכים – אלעס גרמי השמים, אלעס בעלי נפש, אבער אנדערע מיני לעוועלס. (גרמי = גופים, אבער משרתיו = מלאכים.)

ט. קדושה אין יוצר – שיטת הרמב"ם אז יחיד זאגט נישט דער רמב"ם (הלכות תפילה פרק ז'): א יחיד זאגט נישט קדושה – „מדלג קדושה עם ברכה שלפניה.” נאר דער שליח ציבור / בציבור.

חידוש: לכאורה פון „התברך” הייבט זיך אן דער נושא פון קדושה, און דאס איז וואס דער יחיד מדלג. „אונז פירן זיך נישט אזוי, אבער אזוי איז די שיטת הרמב"ם.”

נפקא מינה למעשה: לויט דעם רמב"ם'ס שיטה אז א יחיד זאגט נישט קדושה, פארשטייען די מפרשים אין שולחן ערוך אז מ'זאגט נישט די פסוקים „קדוש קדוש” אליין. אבער אויך די הקדמה וואס קומט פאר דעם מאכט נישט קיין סענס צו זאגן אן א מנין. דערפון קומט א נפקא מינה למעשה: צי א יחיד הייבט צוריק אן ביי „לאל ברוך” אדער ביי „קהל ועדה” – דאס איז א פראקטישע שאלה פון דער מחלוקת.

י. די מלאכים זאגן קדושה – „אשר משרתיו כולם עומדים ברום עולם ומשמיעים בקול יחד בדברי אלקים חיים ומלך עולם”

פשט: די מלאכים שטייען אין עולמות העליונים און זיי זענען „משמיעים בקול יחד.”

חידוש:

1. דאס לעצטע שטיקל איז א וועג צו ברידזשן פון די מלאכים צוריק צו די מאורות – מ'האט אנגעהויבן מיט מאורות, אריינגעברענגט מלאכים, און מוז צוריקקומען צו מאורות פאר'ן סיום.

2. ס'ווערט מסתפק צי „לאל ברוך נעיונות יתנו” רעדט פון מענטשן (מיר זאגן נעיונות) אדער נאך פון מלאכים.

יד. סיום – „המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית... ברוך אתה ה' יוצר המאורות”

פשט: דער סיום פון דער ברכה חזר'ט איבער מעין הפתיחה – ער האט אנגעהויבן מיט „המחדש בטובו” און ער ברענגט א פסוק „לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו” אלס ראיה. „כי לעולם חסדו” ווייזט אז עס גייט אייביג אן. די ברכה ענדיגט מיט „יוצר המאורות” – צוריק צום טעמע פון מאורות. דאס איז א כלל אין ברכות – מעין חתימה סמוך לחתימה.

חידוש: „לשמח עולמו” – ער ווערט פרייליך פון דעם וואס מ'זעט די מאורות. וואס איז דער צוזאמענהאנג צווישן „ברחמים” (וואס דער רמב"ם זאגט) און „שמחה”? אפשר ברחמים ושמחה איז דאס זעלבע.

ברכה שניה שלפני קריאת שמע בשחר – ברכת אהבה (אהבה רבה)

מהות פון דער ברכה

פשט: די צווייטע ברכה רעדט וועגן אהבת ה' צו ישראל, בחירת עם ישראל, מתן תורה, און מ'בעט אויף גאולה און ארץ ישראל. די ברכה איז נישט פותח בברוך ווייל ס'איז סמוך לחברתה.

חידוש:

1. **דער צוזאמענהאנג צו קריאת שמע:** קריאת שמע איז די ערשטע זאך וואס א איד טוט („בשכב ובקומך”), ממילא זאגט מען פריער שבת פאר'ן באשעפער פאר די נשמה (ברכות השחר), שבת פאר די מאורות (יוצר אור), און דאן רעדט מען וועגן בחירת עם ישראל און מתן תורה – וואס שמע ישראל איז די עיקר דברי תורה, וואס אויף דעם האט מען אויך געזאגט ברכת התורה פריער.

נוסח הרמב"ם – „מלך עלינו”

חידוש – „קדושים” קען אויך מיינען די זון: די זון איז זייער הייליג – זי טוט אלעמאל רצון השם, נישט אזויווי מענטשן וואס א טאג יא און א טאג נישט.

[דיגרעסיע: מלאכים און קדושה] אייגנטליך איז דא אן ענין אז מלאכים זענען „רוב גארנישט קיין קדושים” – ס'איז דא מעלה ומטה, אבער דער ענין ווערט נישט אויסגעפירט.

ה. „פינות” – וואס מיינט דאס?

חידוש: ס'איז דא טייטשן אז „פינות” מיינט „ראשי צבאות.” לויט דעם רמב"ם שטימט זייער גוט אז מ'גייט פון מאורות צו מלאכים – אלעס גרמי השמים, אלעס בעלי נפש, אבער אנדערע מיני לעוועלס. (גרמי = גופים, אבער משרתיו = מלאכים.)

ט. קדושה אין יוצר – שיטת הרמב"ם אז יחיד זאגט נישט

דער רמב"ם (הלכות תפילה פרק ז'): א יחיד זאגט נישט קדושה – „מדלג קדושה עם ברכה שלפניה.” נאר דער שליח ציבור / בציבור.

חידוש: לכאורה פון „התברך” הייבט זיך אן דער נושא פון קדושה, און דאס איז וואס דער יחיד מדלג. „אונז פירן זיך נישט אזוי, אבער אזוי איז די שיטת הרמב"ם.”

נפקא מינה למעשה: לויט דעם רמב"ם'ס שיטה אז א יחיד זאגט נישט קדושה, פארשטייען די מפרשים אין שולחן ערוך אז מ'זאגט נישט די פסוקים „קדוש קדוש” אליין. אבער אויך די הקדמה וואס קומט פאר דעם מאכט נישט קיין סענס צו זאגן אן א מנין. דערפון קומט א נפקא מינה למעשה: צי א יחיד הייבט צוריק אן ביי „לאל ברוך” אדער ביי „קהל ועדה” – דאס איז א פראקטישע שאלה פון דער מחלוקת.

י. די מלאכים זאגן קדושה – „אשר משרתיו כולם עומדים ברום עולם ומשמיעים בקול יחד בדברי אלקים חיים ומלך עולם”

פשט: די מלאכים שטייען אין עולמות העליונים און זיי זענען „משמיעים בקול יחד.”

חידוש:

1. **וואס מיינט „דברי אלקים חיים”?** עטלעכע טייטשן: (א) זיי רעדן וועגן אלקים חיים – זיי לויבן דעם אייבערשטן. (ב) זיי האבן אויך א מין „נוסח התפילה” פון דברי אלקים חיים – זיי דאנקען דעם אייבערשטן מיט הייליגע ווערטער. (ג) דאס איז א הקדמה פאר קדוש קדוש קדוש – „דברי אלקים חיים” רעפערירט צו דעם פסוק פון קדושה וואס שטייט אין תורה/נביאים. דער רמב"ם'ס נוסח „בדברי אלקים חיים” מאכט מער סענס ווי אנדערע גירסאות.

יא. „כולם אהובים... ונותנים רשות זה לזה”

פשט: מ'זאגט שבת פון די מלאכים – זיי זענען אהובים, ברורים, גיבורים, טוען דעם רצון פון באשעפער, און געבן רשות איינער דעם צווייטן צו זאגן קדושה.

חידוש:

1. **„באהבה” – צווישן זיך אדער צום אייבערשטן?** ס'ווערט מסתפק צי דאס מיינט אהבה צווישן זיך (צווישן די מלאכים) אדער אהבה צום אייבערשטן. פון דעם וואס גלייך נאכדעם שטייט „ונותנים רשות זה לזה” זעט אויס אז עס רעדט פון אהבה צווישן זיך – אן אינטערעסאנטער ענין אז ביי משרתי עליון איז דא אהבה זה לזה.

2. **„זה לזה” – קבלת שפע:** „זה לזה” ווערט פארבונדן מיט דעם יסוד פון מורה נבוכים אז מלאכים זענען מקבל שפע איינער פון דעם צווייטן – א צמצום פון שכל, יעדער מלאך באקומט פון דעם העכערן מלאך, כביכול פון „זיין רבי'ן”.

יב. קדוש קדוש קדוש און ברוך כבוד ה' ממקומו

פשט: די משרתים (שרפים) זאגן „קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו”, און די אופנים וחיות הקודש ענטפערן „ברוך כבוד ה' ממקומו”.

4. אינהאלטיכע סטרוקטור פון אמת ויצוב — פיר חלקים:

- **ערשטער חלק:** כללות'דיגע באשטעטיגונג אז אלעס וואס מ'האט געזאגט איז אמת, מיט סינאנימען פאר אמת (ויצוב, ונכוון, וקיים, וישר, ונאמן, ואהוב, וחביב, וכו'). אין אונזער סידור שטייט אכט לשונות, אין רמב"ם אנדערש, און דער בעל תפילה לאזט אפט אויס אין די פאלשע פלעצער.

- **צווייטער חלק:** נצחיות — „והדבר הזה לעולם ועד“, אז דער אייבערשטער איז אייביג, אלקינו ואלקי אבותינו, מגן ישענו, לדור ודור. שטארקע פאקוס אויף נצחיות, פאראלעל צו „ברוך שאמר“ און „ישתבח“ וואס האבן אויך א גרויסע נצחיות-טעמע.

- **דריטער חלק:** דער אייבערשטער מיט כלל ישראל — „אמת אתה הוא אדון לעמך“, גואל אבותינו, אין לנו עוד מלבדו, עזרת אבותינו מגן ומושיע לבניהם אחריהם. „עזרת“ איז נישט קיין נייער אנהייב — עס איז א המשך פון דעם „אמת“ טעמע.

- **פערטער חלק:** אמונה-דעקלאראציעס — „אמת אשרי איש שישמע למצוותיך“ — אזוי ווי „אני מאמין“, אמונה אין שכר ועונש, קבלת עול מצוות. דער כוזרי לערנט אריין גאנצע פשטים אין דעם. פשוט'ער פשט: „אשרי איש שישמע למצוותיך“ רעפערירט צוריק צו די מצוות וואס מ'האט דזשאסט געלערנט אין קריאת שמע — ווער עס הערט צו די מצוות וואס מ'האט יעצט געזאגט, איז גליקלעך.

5. **יציאת מצרים און קריעת ים סוף** — „אמת ממצרים גאלתנו“: דער לעצטער גרויסער חלק רעדט וועגן יציאת מצרים: מכת בכורות (וואס ווערט גערופן „דבר“), אויסלייזונג פון די אידישע בכורים (ובכורך גאלת — דער רמב"ם זאגט נישט „ישראל“ דערביי), קריעת ים סוף. די אידן ווערן גערופן „ידידים“ — פאראלעל צו „ישר כדש ידידים מבטן“, ווייל דער אייבערשטער האט זיי ליב.

6. **פסוקי שירת הים אין ברכות קריאת שמע** — פאראלעל צו פסוקי **דזמרה:** אין פסוקי דזמרה האט מען א מנהג (חז"ל זאגן „אומר שירת הים בכל יום“) צו זאגן שירת הים. אבער אויך דא, אין ברכות קריאת שמע, ברענגט מען צוויי עיקר-פסוקים פון שירת הים — „מי כמוכה באלים ה'“ און „ה' ימלך לעולם ועד“. דאס זענען די הכרזות פון קבלת עול מלכות שמים וואס שטייען אין שירה. דאס איז פאר די וואס זאגן נישט די גאנצע שירה — כאטשיג דערמאנט מען עס דא.

א פאראלעל: אזוי ווי מ'זאגט יעדן טאג „תפילה לדוד“ (א קאלעקציע פון שענסטע פסוקים פון דוד), און „ויברך דוד“ פון דברי הימים, און שירת המלאכים — אזוי ברענגט מען אויך שטיקלעך פון שירת בני ישראל. דער אייבערשטער איז „בוחר בשירי זמרה“ — מ'ברענגט שירות פון פארשידענע קוואלן.

7. **„משה ובני ישראל לך ענו בשמחה רבה“:** עס הייבט נישט אן „משה ענה“ — נאר „תהלה לאל עליון, משה ובני ישראל לך ענו בשמחה רבה ואמרו כולם“. דאס איז א שיינע פאעטישע וועג צו מקדים זיין דעם שבח פאר'ן אייבערשטן, און ערשט דערנאך דערמאנען ווער האט עס געזאגט.

8. **חתימה „גאל ישראל“** — **גואל ראשון און גואל אחרון:** מ'ברענגט דעם פסוק „ה' ימלך לעולם ועד“ — אז דער גואל פון מצרים זאל ווייטער גואל זיין. מ'ברענגט אויך א פסוק פון ישעיה (ה' צבאות שמו קדוש ישראל) וואס רעדט וועגן גאולת ישראל, און מ'חותם „ברוך אתה ה' גאל ישראל“.

9. **זכירת יציאת מצרים** — **דאפלטע דערמאנונג:** חז"ל זאגן דער ענין פון קריאת שמע איז „לזכר יציאת מצרים“ (פרשת ציצית), און דא אין ברכת אמת ויצוב דערמאנט מען נאכאמאל יציאת מצרים און קריעת ים סוף — א דאפלטע דערמאנונג.

ברכות קריאת שמע של ערבית

א. **ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע של ערבית** — „המעריב ערבים“

דער רמב"ם'ס נוסח: „מלך עלינו מהרה אתה לבדך, כי שם קדשך באמת נקרא עלינו... באושר ועושר והוד והדר וכבוד ועוז וגבורה וגילה ורינה מהרה והבא תרים קרנינו ותושיענו למען שמך“

חידוש: דער נוסח הרמב"ם איז unique — „כי שם קדשך באמת נקרא עלינו“ מיינט אז דער אייבערשטער האט קורא געווען שמו אויף אידן, דאס איז דורך קריאת שמע. אויך די סדר פון „כבוד ועוז וגבורה וגילה ורינה“ איז אנדערש ווי דער רגיל'ער נוסח.

„כי בנו בחרת מכל עם ולשון“ — **סיום**

פשט: ווייל דער אייבערשטער האט אונז אויסגעקליבן פון אלע פעלקער, האבן מיר תורה און קומט אונז ארץ ישראל.

חידושים:

1. **„וקרבנו לשמך הגדול להודות לך“** — מ'זאל דאווענען; „אהבה ושמך“ — מ'זאל זאגן קריאת שמע, וואס רעדט פון „ואהבת“ — אהבת שמך.

2. **דער סטרוקטור פון דער ברכה:** זי הייבט אן מיט „אהבת ה' עלינו“ און פירט אויס „כי בנו בחרת... באהבה“ — אהבה און בחירה איז דאס זעלבע, אזויווי „ואהבת“ און „אתה בחרתנו“. אינצווישן קומען אריין פרטים — תפילה אויף מתן תורה, גאולה, ארץ ישראל — אבער דער עיקר סטרוקטור איז: אהבה → בחירה → באהבה.

3. **מ'בעט אויף גאולה „בקומה זקופה“** — מיט אן אויפגעהויבענעם קאפ, מיט שטאלץ — „לארצנו“.

ברכה שלאחרי קריאת שמע בשחר — „אמת ויצוב“

דער רמב"ם'ס ווערטער: ברכה אחרונה שלאחרי קריאת שמע בשחר — מ'באשטעטיגט אז אלעס וואס מ'האט געזאגט אין קריאת שמע איז אמת, מיט פארשידענע לשונות פון אמת, און מ'דערמאנט יציאת מצרים, קריעת ים סוף, און מ'ענדיגט מיט „גאל ישראל“.

פשט: נאך קריאת שמע זאגט מען א ברכה וואס באשטעטיגט אז אלעס וואס מ'האט געזאגט — ייחוד השם, אהבתו, קבלת עול מצוות — איז אמת. מ'רעכנט אויס פארשידענע לשונות פון אמת (אמת ויצוב, נכוון, קיים, ישר, נאמן, אהוב, חביב, וכו'), מ'רעדט וועגן נצחיות השם, וועגן השם אלס גואל ישראל, וועגן יציאת מצרים און קריעת ים סוף, און מ'ענדיגט מיט „ברוך אתה ה' גאל ישראל“. די ברכה הייבט זיך נישט אן מיט „ברוך“ ווייל עס איז א ברכה הסמוכה לחברתה.

חידושים:

1. **סטרוקטור פון „אמת אלס פיוט — פאראלעל צו „ברוך שאמר“:** „אמת ויצוב“ איז סטרוקטורעל ענליך צו „ברוך שאמר“. אזוי ווי „ברוך שאמר“ איז א פיוט געבויט אויפ'ן ווארט „ברוך“ (מ'זאגט אסאך מאל „ברוך“ מיט פארשידענע שבחים), אזוי איז „אמת ויצוב“ א פיוט געבויט אויפ'ן ווארט „אמת“ — מ'רעכנט אויס פארשידענע סינאנימען און אספעקטן פון אמת.

2. **„ה' אלהיכם אמת“** — **ווי אזוי עס קאנעקט זיך:** קריאת שמע ענדיגט מיט „אני ה' אלהיכם“ און מ'זאגט „ה' אלהיכם אמת“. עס איז דא א פסוק „וה' אלהים אמת“ (ירמיה י:1), און דער פיוט „אמת ויצוב“ איז געבויט אויף יענעם פסוק — ה' אלהיכם איז אמת, ער איז מוכרח המציאות, ער איז אייביג, און פון דארט גייט מען אויסרעכענען נאך זאכן וואס זענען אויך אמת.

3. **וואו הייבט זיך אן די ברכה** — „אמת ויצוב“ נישט „ויצוב“: עס איז נישטא קיין „ויצוב“ אליין — עס איז „אמת ויצוב“. מ'דארף סומך זיין „ה' אלהיכם“ צו „אמת ויצוב“, נישט אז „ה' אלהיכם אמת“ איז א באזונדערע יחידה. דער סיבה פארוואס מ'זאגט „ה' אלהיכם“ איז ווייל מ'ווארט פאר'ן שליח ציבור (וואס ענדיגט „ה' אלהיכם“), אבער דער נוסח פון די ברכה איז „אמת ויצוב“.

2. „ואהבתך אל תסיר ממנו” — ספציפית על באדייטונג ביינאכט: ביינאכט גייט מען שלאפן, מען לערנט נישט אזויפיל תורה, אבער נאך אלץ בעט מען אז די אהבת השם וואס ער גיט אונז די תורה זאל קיינמאל נישט אוועקגיין — אפילו ביינאכט, אפילו אויף אן אופן כללי („עולם הזה דומה ללילה”). דאס איז דער חילוק צווישן שחרית („הבוחר בעמו ישראל באהבה”) און מעריב („אוהב עמו ישראל לעד”) — ביינאכט באטאנט מען די נצחיות, אז עס גייט אייביג אן אפילו אין חושך.

3. „יומם ולילה” — המשך פון ערשטער ברכה: עס איז א המשך פון דעם וואס מ'האט גערעדט אין דער ערשטער ברכה וועגן טאג און נאכט — ביינאכט לערנט מען נישט אזויפיל תורה, אבער „ובהם נהגה יומם ולילה”, מען קען נאך אלץ א ביסל לערנען ביינאכט אויכעט.

4. „כי היא חיינו” — לשון נקבה: „היא” איז לשון נקבה — עס גייט אויף די תורה. אבער מען קען אויך טראכטן אז עס גייט אויף אהבת השם.

ג. ברכה שלאחרי קריאת שמע של ערבית — „אמת ואמונה” / גאל ישראל דער רמב"ם'ס נוסח: „אמת ואמונה כל זאת...” — אז דער אייבערשטער איז אונזער גאט און מיר זענען זיין פאלק. נאכדעם גייט מען גלייך צו יציאת מצרים, קריעת ים סוף, „מי כמוך באלים ה'”, „ה' ימלוך לעולם ועד”, „גאלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל, ברוך אתה ה' גאל ישראל.”

פשט: ענליך צו „אמת ויציב” פון שחרית, נאר קירצער. דער ערשטער חלק („אמת ואמונה”) איז קורץ, און מען גייט שנעל צו יציאת מצרים.

חידושים:

1. „פדנו” — כללות'דיגע גאולה, נישט נאר מצרים: מען דאנקט אויף כללות — דער אייבערשטער לייזט אונז פון אלע צרות, ער לאזט אונז לעבן, ער פירט אונז אויף אונזערע שונאים. אויך אינדערפרי איז געווען „מוציא אסורים, פודה ענוים” — יציאת מצרים לערנט זיך אויך אלס כללות'דיגע מדה אז דער אייבערשטער האט רחמנות אויף אידן, אויף ארימע לייט.

2. עבר, הוה, ועתיד: דער אייבערשטער האט אונז ארויסגענומען פון מצרים (עבר), ער איז סומך נופלים וחיים שטענדיג (הוה), און „גאלנו” רעדט פון א גאולה וואס גייט אייביג — אפשר אזוי ווי „ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד”. מצרים איז איינע פון די אינסטאנסעס פון א כללות'דיגע מדה — ער איז גואל מכף עריצים, און פון דעם לערנט מען ווייטער.

3. „מי כמוך” — קבלת עול מלכות שמים ביי שירת הים: ווי האבן די אידן מקבל געווען מלכות שמים ביי שירת הים? דורך „מי כמוך באלים ה'” — זיי האבן געזען אז ער איז דער גרעסטער, און געזאגט „ה' ימלוך לעולם ועד”. דאס שטייט דא קלארער ווי אין שחרית: „מלכותו ברצון קבלו עליהם.”

4. שירת הים — צוויי חלקים: שירת הים איז צעטיילט אויף צוויי חלקים, יעדער חלק ענדיגט זיך מיט קבלת עול מלכות שמים אדער שבה. דער ערשטער חלק ענדיגט זיך מיט „מי כמוך” (נאך מרכבות פרעה וחילו), און דער צווייטער מיט „ה' ימלוך לעולם ועד” (נאך „תביאמו ותטעמו” — וואס רעדט וועגן דער צוקונפט, ביז „מכון למקדש”). אזוי אז שירת הים אליין ווייזט אז ס'איז נישט נאר וועגן דעמאלטס, ס'איז אויך וועגן דער צוקונפט.

5. „גאלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל” — קשר צו „המעריב ערבים”: דער זעלבער פסוק „ה' צבאות שמו קדוש ישראל” ווערט באנוצט ביידע מאל — ביי דער ערשטער ברכה (המעריב ערבים) און ביי דער לעצטער (גאל ישראל). דער קשר: ביי המעריב ערבים מיינט „ה' צבאות” דעם וואס פירט זיך אויף מיט צבא השמים (זון, כוכבים). ביי גאל ישראל מיינט „ה' צבאות” דעם וואס האט געפירט די צבא ישראל דורך דער ים, מטביע געווען די צבא מצרים — ער איז געווען דער מצביא, דער גיבור איש מלחמה. דאס איז א טיפער קשר: אזוי ווי דער אייבערשטער מאכט הבדלה

דער רמב"ם'ס נוסח: „ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים, בחכמה פותח שערים...” — מען דאנקט דעם אייבערשטן וואס ער מאכט עס זאל ווערן ביינאכט, ער נעמט אריין די זון, לאזט ארויס די כוכבים במשמרותיהם, ער רוקט אוועק אור פאר חושך און חושך פאר אור, מאכט הבדלה צווישן טאג און נאכט. „ה' צבאות שמו קדוש ישראל. ברוך אתה ה' המעריב ערבים.”

פשט: ענליכע סטרוקטור ווי יוצר אור פון שחרית, נאר מ'רעדט פון דער נאכט און עס איז קירצער. אזוי ווי צופרי דאנקט מען אויף דער אור, ביינאכט דאנקט מען אויף דער חושך. הייבט זיך אן מיט „ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם” (מתחיל בברוך).

חידושים:

1. „ה' צבאות” — פארוואס דווקא דא: דער אויסדרוק „ה' צבאות” שטימט מיט דעם אינהאלט פון דער ברכה, ווייל „צבא השמים” — דער אייבערשטער איז מושל אויף די צבאות, ער נעמט אריין די צבא (זון) און נעמט ארויס (כוכבים), „בחכמה פותח שערים” — ס'איז אן ענין פון סדר מאכן אין די צבאות, היום והלילה.

2. דער פסוק „ה' צבאות שמו קדוש ישראל”: דאס שטאמט פון ישעיה, וואו עס שטייט „גאלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל” — נאר דא האט מען אראפגענומען דאס ווארט „גאלנו”. אינטערעסאנט: דער זעלבער פסוק ווערט באנוצט ביי דער סוף פון שחרית (ביי גאל ישראל) מיט „גאלנו”, און דא ביי דער אנהייב פון מעריב אן „גאלנו”.

3. „מסכים מידת יום בלילה ומידת לילה ביום” (גמרא): אינדערפרי זאגט מען „יוצר אור ובורא חושך” — מען דערמאנט אויך די נאכט. ביינאכט זאגט מען אויך „מעביר יום ומביא לילה” — מען דערמאנט אויך דעם טאג. אבער ביינאכט רעדט מען מער וועגן דעם. דער חידוש: ביי שחרית איז פשוט — מען דאנקט אויף דער אור, אזוי ווי מעשה בראשית. אבער ביינאכט איז א פראבלעם — עס קומט יעצט „די שלעכטע זאך” (חושך), דארום מוז מען מער באטאנען אז דער מלך העולם פירט א סיסטעם, זארג זיך נישט, עס קומט נאכאמאל דער פרימארגן.

4. נאכט אלס הכנה: ביינאכט איז א הכנה פאר דער נעקסטער צופרי — אזוי ווי ביי א מענטש איז שלאף אן ענין פון מיתה, אבער מ'גרייט זיך אן פאר דער נעקסטער צופרי, און דער אייבערשטער מאכט יעצט סדר אז מארגן זאל נאכאמאל די זון קענען שיינען.

5. „קל חי תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד”: דאס שטייט אין אונזער נוסח אבער דער רמב"ם ברענגט עס נישט. אינטערעסאנט — מען רעדט וועגן בריאה (נאטור) און פלוצלינג רעדט מען יחידות'דיג אז „קדוש ישראל”, א ספציפישע שייכות צו כלל ישראל.

ב. ברכה שניה שלפני קריאת שמע של ערבית — „אהבת עולם”

דער רמב"ם'ס נוסח: „אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת, תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו למדת...” — מען בעט אז מען זאל אייביג זוכה זיין צו רעדן בחוקי רצונך, „ונשמח ונעלוז”, ווייל תורה איז „חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה”. „ואהבתך אל תסיר ממנו... ברוך אתה ה' אוהב עמו ישראל לעד.”

פשט: דער זעלבער ענין ווי אהבה רבה פון שחרית — מען רעדט וועגן דער אהבה וואס דער אייבערשטער האט געגעבן די תורה. הייבט זיך נישט אן מיט „ברוך” (ברכה הסמוכה לחברתה).

חידושים:

1. פארגלייך מיט „והערב נא” (ברכת התורה): „ונשמח ונעלוז” איז ממש דער זעלבער געדאנק ווי „והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך” — ביידע בעטן אז תורה זאל קומען מיט שמחה. ס'איז א תפילה ווייל מען בעט „ונשמח ונעלוז”.

ברענגט דאס בשם, „קצת חכמי ספרד“ וואס האבן אויך אזוי געהאלטן אז מ'זאל נישט מאכן נאך א חתימה.

2. **פארגלייך צו ברכת המזון:** אזוי ווי ביי ברכת המזון קען מען זאגן „ברוך“ אסאך מאל ביז מ'קומט צום ווארט, אזוי אויך דא — ער מאכט „ברוך שומר עמו ישראל לעד“, דערנאך „ברוך השם לעולם“ איז א המשך, דריי מאל „ברוך“, און פיינלי קומט ער אן צו „ברוך אתה ה'“ אין סוף.

3. **„אמן ואמן“ — נישט אמן אויף א ברכה:** ווייל „ברוך השם לעולם אמן ואמן“ איז נישט א „ברוך אתה ה'“ וואס דער עולם ענטפערט אמן דערויף, האט מען געמאכט אזא פארמולירונג. דאס איז ענלעך צו דער „אמן ואמן“ ביי ענד פון פתיחתא דומרה — ס'איז א סיום פון א גאנצע מהלך.

4. **דער רמב"ם און אמן אויף די ברכה:** דער רמב"ם האט אין אן אנדער ערט גערעדט אז אויף די ברכה (פון השכיבנו/שומר עמו ישראל לעד) זאל מען נישט זאגן אמן, ווייל ס'איז סמוכה לתפילה (הפסק בין גאולה לתפילה). אבער אמן על ברכת עצמו זאגט מען נאר נאך א סעט ברכות — ווי סיום ברכות קריאת שמע.

---

1. **דער רמב"ם'ס צוויי נוסחאות פון ברכת השכיבנו דער רמב"ם ברענגט צוויי נוסחאות:**

נוסח ראשון: פון אנהייב ביז, „כי אל שובר אויבנו ושומר רחמינו אתה הוא, ברוך אתה ה' שומר את עמו ישראל לעד“ — א „קאנטייננד“ תפילה וואס בעט אויף שמירה פאר די נאכט.

נוסח אחר: „מתחילת הברכה עד 'שומר את עמו ישראל לעד' הכל שוה, אלא שמוסיפין ואומרים 'ויהי כל העם עונים ואומרים'“ — און דערנאך קומען פסוקים. דער רמב"ם שטיצט זיך אויף דער ירושלמי אין תענית וואס זאגט אז מ'דארף צולייגן הוספת פסוקים אינמיטן ברכה.

חידושים:

1. **אינהאלט פון די פסוקים:** „ויהי כל העם עונים ואומרים“ — דאס קומט פון אליהו'ס מעשה מיט די מלאכים (אויפן הר הכרמל), ווען אלע האבן מודה געווען, „ה' הוא האלקים“. דערנאך קומען פסוקי גאולה: „כי לא יטוש ה' את עמו“ (שמואל), „ועלו מושיעים בהר ציון“ (עובדיה), „ויהי ה' למלך על כל הארץ“ (זכריה).

2. **ביידיך אפקיד רוחי** — **הפקדת הנשמה בשעת שלאף:** דער רמב"ם'ס נוסח אנטהאלט „ביידיך אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת“ — א תפילה ספעציפיש אויף דעם וואס מ'גייט באלד שלאפן, מ'איז מפקיד זיין רוח ביים אייבערשטן. אין זוהר הקדוש שטייט א פשט וויאזוי מ'איז מפקיד די רוח אין דעם עץ החיים.

3. **קבלת עול מלכות שמים אין דער לענגערער נוסח:** דער צווייטער נוסח איז א סך מער קבלת עול מלכות שמים — „מלך בכבודו חי וקיים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד“. מ'בעט אויף מלכות השם, אויף גאולה — „כי אם לציון מלך אלקיך“. דער אייבערשטער איז שוין מלך, אבער ער גייט נאכאמאל „ימלוך“ — ער גייט מגלה זיין זיין מלכות.

4. **קליינע חילוקים צווישן נוסחאות:** דער רמב"ם זאגט „המלך בכבודו חי וקיים תמיד ימלוך עלינו“, אונזער נוסח זאגט „המלך בכבודו ימלוך עלינו“ — קליינע חילוקים אבער בדרך כלל די זעלבע אידע.

5. **„ברוך“ אלס צענטער פון דעם פיוט:** „ברוך“ איז דער צענטער פון דעם שטיקל — „ברוך שומר עמו ישראל לעד“ קומט זייער גוט אריין, און ס'ענדיגט זיך מיט „ברוך ה' ביום ברוך ה' בלילה“ — אסאך „ברוך“'ס, אזוי ווי מרובה ברכות.

6. **פסוקים פון שלמה המלך:** דער נוסח אנטהאלט „ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל“ — דאס איז פון מלכים א' פרק ח' (שלמה'ס תפילה ביי חנוכת בית המקדש).

צווישן טאג און נאכט (ערשטע ברכה), אזוי האט ער מבדיל געווען בין מצרים לישראל (ביי קריעת ים סוף).

6. **פארוואס דער פסוק „גאלנו“:** מען ברענגט דעם פסוק „גאלנו ה' צבאות“ ווייל מען וויל ברענגען א לשון גאולה — אין „מי כמוך“ אליין שטייט נישט דאס ווארט גאולה, און מען דארף דאך ענדיגן מיט „גאל ישראל“.

ד. ברכת „השכיבנו“ — ברכה רביעית פון מעריב

דער רמב"ם'ס נוסח: „השכיבנו ה' אלקינו לשלום...“ — א בקשה אויף די נאכט, מען זאל גיין שלאפן לשלום, אויפשטיין לשלום, נישט שטארבן ביינאכט. „ופרוש עלינו סוכת שלומך“ — מען בעט אויף שלום, הגנה, גוטע עצות, נשמר ומציל פון שלעכטע זאכן, פון „פחד לילה“. „ושבור השטן מלפנינו ומאחרינו, ושומר צאתנו ובואנו.“

פשט: א ברכה וואס עקזיסטירט נאר ביי מעריב (נישט ביי שחרית), א בקשה ספעציפיש פאר דער נאכט.

חידושים:

1. **ביינאכט איז א שרעקעדיגע צייט:** דער גאנצער ענין פון „השכיבנו“ ווייזט אז נאכט איז א צייט פון סכנה — „פחד לילה“. דאס שטימט מיט דעם פריערדיגן חידוש אז ביינאכט דארף מען מער חיזוק, ווייל עס קומט „די שלעכטע זאך“ (חושך).

2. **„סוכת שלומך“ איז לשון מלחמה:** „ופרוש עלינו סוכת שלומך“ איז פשוט א לשון פון מלחמה — א סוכה איז א שעלטער, א דיפענס (ווי א באשיצונג). ראיא פון אסאך פסוקים אין תהלים וואס זענען געבויט אויף דעם אז ביינאכט איז א דענדזשערעסע צייט — מ'גייט אין מחנה ביינאכט און ס'קען קומען א סורפרייז אטאקע (ווי „בחצי הלילה“). די לשון פון תורה איז אלעמאל אויף מלחמה.

3. **„ושבור השטן“ — פארשידענע פירושים:** דער רמב"ם וויל נישט סתם אוועקנעמען דעם שטן, נאר „צעברעכן“ אים. וואס „שטן“ מיינט: (א) יצר הרע, (ב) שלעכטע כוחות פון טומאה, (ג) א פיינט — ווי הדד וואס איז געווען א „שטן“

„ פאר שלמה, אדער דער מלאך וואס איז געווען „שטן לו“ אויף בלעם'ס אייזל. שטן קען מיינען סתם א פיינט אין א מלחמה-קאנטעקסט.

4. **„ושומר צאתנו ובואנו“ — צוויי פירושים:** (א) אזוי ווי „שומר צאתך ובואך“ — ארויסגיין פון שטאט און אריינגיין, גיין אין מלחמה. (ב) ווען די נשמה גייט ארויס (בשעת שלאף) און קומט צוריק — אז ס'זאל נישט „כאפן“ אין דעם פראצעס.

ה. **דער רמב"ם'ס שיטה:** „ברוך השם לעולם“ איז א הרחבה פון השכיבנו, נישט א באזונדערע ברכה

דער רמב"ם'ס שיטה: דער גאנצער שטיקל פון „ברוך השם לעולם אמן ואמן“ ביז „ברוך אתה ה'“ אין סוף איז אלץ א הרחבה פון ברכת השכיבנו — נישט א דריטע באזונדערע ברכה נאך קריאת שמע.

פשט: ביי מעריב פירן זיך רוב אידן (חוץ לארץ) צו זאגן „ברוך השם לעולם“ נאך השכיבנו. דער רמב"ם פארשטייט אז דאס איז א המשך פון השכיבנו, נישט א נייע ברכה.

חידושים:

1. **ראייה פון די משנה:** די משנה זאגט אז נאך קריאת שמע ביינאכט זענען דא צוויי ברכות (נישט דריי). דער רמב"ם האלט דעריבער אז מ'קען נישט מאכן א דריטע חתימה — „שומר עמו ישראל לעד“ איז נישט א באזונדערע ברכה, נאר מ'איז מרחיב די ברכה פון השכיבנו. דאס איז א קלארע מחלוקת מיט אנדערע נוסחאות וואס מאכן יא א באזונדערע חתימה. דער רמב"ם

פשט: ווען דער רמב"ם שרייבט „תפילה" מיינט ער די שמונה עשרה, וואס איז דער עיקר פון תפילה.

חידושים:

1. „שמונה עשרה" — **אכצן אדער ניינצן?** אונז (אין אלגעמינעם שפראך-געברויך) רופן עס „שמונה עשרה" — אכצן, אבער אין אמת'ן זענען דא **ניינצן ברכות** ווייל ברכת המינים איז צוגעלייגט געווארן שפעטער, אין ימי רבן גמליאל דיבנה (גמרא ברכות כ"ח ע"ב — שמואל הקטן האט מתקן געווען ברכת המינים). דער נאמען „שמונה עשרה" איז אבער געבליבן פון דעם אריגינעלן מספר פון אכצן ברכות, אפילו נאכדעם וואס מ'האט צוגעלייגט נאך איינע.

כללי'ע באמערקונג וועגן דער רמב"ם'ס אופן

חידוש: מ'זעט ווי דער רמב"ם רעכנט זיך מיט פארשידענע מנהגים — ער ברענגט צוויי נוסחאות, „נוסח אחר", און באמערקט וואס פארשידענע קהילות פירן זיך. דאס איז אינטערעסאנט ווייל ער פסק'נט נישט נאר אין וועג, נאר ער גיט לעגיטימאציע צו פארשידענע מנהגים.

כללי הערה וועגן שמונה עשרה

דער רמב"ם'ס שפראך: דער רמב"ם רופט די שמונה עשרה מיט'ן נאמען „תפילה" (סתם „די תפילה").

תמלול מלא

שיעור רמב"ם — הלכות נוסח התפילה: ברכות קריאת שמע בשחרית

הקדמה: מגבית פאר בית המדרש עין למחשבה

מיר לערנען ווייטער רמב"ם, ספר אהבה, ביי די ענד, הלכות נוסח התפילה, סדר התפילה.

די טעג ענדיגט זיך די מגבית פאר די געוואלדיגע מפעל הרחבת התורה פון מיין ידיד הגאון ר' יצחק, דאס הייסט בית המדרש עין למחשבה, חבורות קומען זיך צוזאמען אין אלע שטעט זיך מתעמק זיין אין יסודות היהדות און סודות, שפאצירן אין פרדס התורה מיט א געוואלדיגע עונג רוחני. און א חלק פון די עין למחשבה איז אונזער שיעור רמב"ם, און איך בעט יעדן איינעם ווער ס'האט נאכנישט געשטיצט, די וואס הערן דורך די האטליין, איז דא א ספעציעלע נאמבער וואו מ'קען אריינרופן אויכעט מיט די דאווענישאנס, די נאמבער איז 732-217-4634, וואו מ'קען אריינרופן מחזק זיין די מפעל התורה, זיי זאלן קענען אנגיין און מרחיב זיין גבולי הקדושה.

כללים פון ברכות קריאת שמע

אונז האלטן אינמיטן די פסוקי, די נוסח התפילה, מיר האבן שוין געלערנט ביז נאך ישתבח, יעצט גייען מיר ברכות קריאת שמע.

איין גוט, זאגט דער רמב"ם, אונז האבן שוין אין די פריערדיגע שיעור געזאגט אז מיר זענען נישט ממש מסביר די פירוש המילות, אבער מ'זאגט אויף יעדע שטיקל מער ווייניגער וואס ס'איז.

סטרקטור פון די ברכות

זאגט דער רמב"ם, **ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע בשחר**, נאך די ישתבח קומט די ברכות פון קריאת שמע, די ערשטע ברכה בשחר **זהו נוסחה**, דאס איז די נוסח.

בעסיקלי, מ'דאנקט דעם אייבערשטן אויף די נייע צופרי, אויף די נייע טאג, און וואס די נייע טאג ברענגט מיט זיך אן עדות אויף דעם אייבערשטן. אונז האבן שוין פריער געזאגט, אבער דא שטייט עס שטערקער. איך מיינ די דגוש, ביז יעצט איז נאכנישט געווען די דגוש אזוי שטארק אויף דעם אז ס'איז געווארן צופרי, ס'איז געווארן אור.

צוויי זאכן. קודם כל, לאמיר נאר דערמאנען די כללים, יא? דער רמב"ם האט שוין געזאגט וועלכע איז קריאת שמע:

אינדערפרי קומט אן צוויי ברכות פאר קריאת שמע און איינס נאכדעם.

ביינאכט קומט צוויי ברכות פארדעם און צוויי ברכות נאכדעם.

תוכן פון די ברכות

די ערשטע ברכה פארדעם איז אלעמאל א ברכה אויף די פריערדיגע געשעענישן — צופרי, ביינאכט, די סדר, און ביינאכט.

די צווייטע ברכה פארדעם איז אלעמאל אזויווי א סארט ברכת התורה, א ברכה אויף די אהבת ה' וואס מ'האט געגעבן די תורה.

די ברכה נאכדעם, די ערשטע ברכה איז ביידע מאל אזויווי א חזרה אויף די אמת, די ענינים פון אהבת ה' וואס מ'האט גערעדט ביי קריאת שמע בעצם, און אויך דערמאנט מען יציאת מצרים דארט אלעמאל.

די פערטע ברכה ביינאכט איז אזויווי א ברכה אויף די נאכט, א תפילה בעצם אז ס'זאל זיין א געלונגענע נאכט.

קשיא: פארוואס איז אינדערפרי נישטא קיין פערטע ברכה?

אינטערעסאנט אז אינדערפרי איז נישטא אזא ברכה. איך ווייס נישט פארוואס. אזא תפילה איז א דרך פאר די ביינאכט. יא, פארוואס איז אינדערפרי נישטא קיין ברכה אז דער אייבערשטער זאל דיר העלפן היינט, איך ווייס נישט.

איך מיינ ווייל צופרי זאגט מען דאך עס א גאנצע צייט, יא, מ'דאנקט יעדע מאל וואס איז דא א גוטע בשורה און א שלעכטע בשורה, און אזוי ווייטער. דא גייט מען שלאפן, מ'זאל האבן א רואיגע נאכט, מ'וועט זיך נישט מתפלל זיין אינמיטן שלאפן, אינמיטן חלום. דאס איז ווי א קריאת שמע מיט א סיטואציע.

ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע בשחר — יוצר אור

דער צוזאמענהאנג צווישן יוצר אור און צופרי

יא, אבער דא איז זייער אינטערעסאנט די זאך די ברכה פון יוצר אור. ווייל ווען ס'ווערט צופרי איז זייער שיין, א מענטש זאגט יוצר אור, ס'איז געווארן צופרי. און מיט קריאת שמע שטימט עס זייער שטארק, אז קריאת שמע איז דאך אויך עפעס א זאך וואס איז א תגובה, אזויווי די רבנים האבן געזאגט, ווען ס'ווערט צופרי.

נאכדעם האבן די חכמים צוגעלייגט אז קריאת שמע זאל שוין קומען מיט ברכות קריאת שמע, איז עס אויך זייער שיין, ווייל אויך איז צופרי פאר מ'זאגט קריאת שמע.

די היסטארישע אנטוויקלונג פון דער תפילה

אבער אז מ'זאגט קריאת שמע ווען ס'ווערט צופרי, און נאכדעם גייט מען אין בית המדרש און מ'זאגט די לאנגע נוסח, קומט אויס אז מ'האלט שוין א האלבע שעה אריין אין דאווענען, יישר כח באשעפער פאר די זון. די זון איז שוין ארויסגעקומען א שעה צוריק. ס'איז אביסל אינטערעסאנט, אבער מ'קען זען וויאזוי ס'האט זיך אנטוויקלט. ארידזשינעלי מאכט עס אסאך סענס.

יא, אקעי, איך רעד נישט פון אונז חסידים. אפילו דער יעקע, און אפילו דער וואס ער פאלגט דעם רמב"ם און ער זאגט קריאת שמע ביי די נץ החמה, ביז ער האלט דא איז נארמאלערהייט, אויסער אז ער יאגט זיך און ער וויל ממש דאווענען ותיקין, אבער ער איז דארט א האלבע שעה. ס'איז אביסל אינטערעסאנט, אבער מ'פארשטייט אז בעצם באלאנגט עס צו קריאת שמע וואס באלאנגט צופרי. אפילו אז די היסטאריע האט געמאכט אז די תפילה האט זיך אנטוויקלט, ס'איז געווארן א לענגערע תפילה. און יא, דא רעדט

און אזוי פירט ער אויס אז התברך, דער אייבערשטער ווערט געבענטשט פון הימל, פון ערד, פון די אלע זאכן וואס ער האט געמאכט, זיי דאס לויבט דעם אייבערשטן. יא? שטימט?

דיסקוסיע: וואס מיינט "פינות"?

יא. פינות? וואס טייטש פינות? איך האב נישט קיין אונג.

אהא, אקעי. ס'איז דא טייטשן אז מ'מיינט ראשי צבאות, אבער דער רמב"ם שרייבט אז ס'איז בלשון פינות וואס איז א פלא, אבער לויט דעם רמב"ם שטימט זייער גוט אז מ'גייט פון די מאורות צו די מלאכים, וואס זענען אלעס גרמי השמים, אלעס בעלי נפש, אבער אנדערע מיני לעוועלס. זייער גוט.

התברך – די שירה פון די מלאכים

דא רעדט מען פון די מלאכים, די שירה וואס די מלאכים טוען. זייער גוט.

שיטת הרמב"ם: יחיד זאגט נישט קדושה

און דא ברענגט ער אז דער רמב"ם אין הלכות תפילה פרק ז' האט געזאגט אז א יחיד זאגט נישט קדושה. איך ווייס נישט פונקטליך ווען ער הייבט אן מדלג זיין, דער רמב"ם זאגט מדלג קדושה עמ ברכה שלפניה. לכאורה פון התברך הייבט זיך בעסיקלי אן די נושא פון קדושה, דער רמב"ם האלט אז א יחיד זאגט עס נישט, נאר דער שליח ציבור, נאר דער רבן, נאר מצרפין בציבור. אונז פירן זיך נישט אזוי, אבער אזוי איז די שיטת הרמב"ם.

התברך שם אלקינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת

זייער גוט. **התברך שם אלקינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת**, דער אייבערשטער'ס נאמען זאל זיין מבורך בשמים ממעל ועל הארץ מתחת.

ס'איז אינטערעסאנט, ווייל בשמים ממעל געשעט עס דורך די מאורות און די מלאכים, ועל הארץ מתחת געשעט עס דורך מיר, דורך אונז אידן וואס דאווענען דא. דאס איז די גאנצע זאך דא, מ'רעדט וויאזוי ס'זעט אויס אויבן אין הימל, און נאכדעם טוען מיר די זעלבע זאך דא אונטן מיט אונזער שירה.

דיסקוסיע: וואס מיינט "סלה"?

יא, די שטיקל האב איך יעצט געטראכט אז סלה איז ווי די ענד פון די ברכה אויף די מאורות אין די שטיקל, און פון התברך הייבט זיך אן אויף די מלאכים. דו האסט נאר געוואלט זאגן אז סלה איז אזא לשון סוף פסוק, יא?

איך זאג סלה אין די, אין די, אין די פסוק אין תנ"ך איז די טייטש עפעס א נאנט, אזוי זאגט דער אבן עזרא און אלע מפרשי הפשט, אז ס'איז עפעס א סימן פאר די משוררים זאלן מאכן עפעס א טרא-לא-לא-לא, איך ווייס נישט קיין איין ווארט, קיינער ווייסט נישט וואס. אבער אין דאווענען מיינט דאס אלעמאל לנצח, אזוי ווי חז"ל האבן געטייטשט, סלה מיינט לנצח, ממילא ווען דו זאגסט סלה מיינט עס אז מ'זאל לויבן דעם אייבערשטן אייביג.

ס'קען דאך זיין אז מ'נוצט עס אין די ענד, ווייל אזוי זעט מען אין די פסוקים קומט עס אלעמאל מער אין די ענד. קען זיין אז די ניגון דארף אויך סימבאליזירן עפעס וואס איז נצח, אזוי ווי אז די ניגון קאנטיניווס, עפעס א מין קלאנג וואס ענדיגט זיך נישט. ס'איז דא א קלאנג וואס ברענגט ארויס די ענין פון סלה, פון נצח.

ברוך לנצח צורנו מלכנו – בורא קדושים ויוצר משרתים

יעצט, ווייטער, **ברוך לנצח צורנו מלכנו גואלנו בורא קדושים**. ער האט באשאפן נשמות פון קדושים, צדיקים אדער מלאכים?

קדושים מיינט דא די מלאכים, יא. מלאכים, אה. אפשר אויך, ביי די וועי, אפשר אויך די זון. די זון איז זייער הייליג, זי טוט אלעמאל רצון השם, נישט אזויווי אונז וואס א טאג יא און א טאג נישט. די זון איז אלעמאל...

אייגנטליך איז דאך דא אן ענין אז די מלאכים זענען רוב גארנישט קיין קדושים, ס'איז דאך דא מעלה ומטה, מ'איז נישט דא אריין אין די סתירה. אבער אונז זענען נישט קיין קדושים. די דברים בטלים... מ'זאל נישט קיין חומר, אבער ווי... יא.

ישתבח שמך לעד מלכנו יוצר משרתיו, אה, יוצר משרתיו איז דאס זעלבע ווי בורא קדושים. צוויי מאל די זעלבע זאך. די אייבערשטער, אשר

מען שבת צופרי קען מען דאס שוין זאגן דארטן ביי מיר, 11 אזיגער, 11:30, סאו... יא.

נוסח הברכה: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם

סאו, **ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם**, מ'באדאנקט אויף די אור.

דיסקוסיע: ברכת המפיל און המעריב ערבים

און איך מיינן אז די ברכת המפיל איז אזויווי די פארברכה פארדעם. אין ברכת המפיל רעדט מען וועגן דעם אז ס'גייט ווערן טונקל. אבער דא דארפסטו נישט זאגן, דו קענסט זאגן די ברכה "המעריב ערבים".

אה, המעריב ערבים, יא, יא, יא. המפיל איז דאך אזויווי "המפיל חבלי שינה על עיני", דאס איז די מענטש'לאך, דא רעדט מען פון די זון.

יוצר אור ובורא הושך

סאו, מ'דאנקט דעם אייבערשטן וואס האט באשאפן אור און בורא הושך. ס'איז א לשון הפסוק, **יוצר אור ובורא הושך, עושה שלום ובורא את הרע**. נאר אין פסוק האבן זיי געזאגט **עושה שלום ובורא את הכל**. ס'איז דאך רע מיינט אפילו רע, דער אייבערשטער האט באשאפן אלעס. נאר מ'ויל נישט דערמאנען רע, איז "בורא את הכל".

המאיר לארץ והמחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית

און מ'דאנקט דעם אייבערשטן, דער אייבערשטער וואס איז **מאיר לארץ, באלייכט די וועלט**, און די מענטשן וואס וואוינען אויף די וועלט, **והמחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית**.

יא, די איברי טייטש מיינט אזויווי דער אייבערשטער האט געמאכט אין די ערשטע וואך אז ס'זאל ארויסקומען די זון, געמאכט די מאורות, מאכט ער יעדן טאג אז ס'זאל ארויסקומען די מאורות. דאס איז די טייטש. יא, די וועלט ווערט נתחדש יעדן טאג, יא.

מה רבו מעשיך ה'

מה רבו מעשיך ה', כולם בחכמה עשית, מלאה הארץ קניינך. ווי די פסוק פון "מה רבו מעשיך ה'". אלעס אין תהלים, יא.

מלאה הארץ קניינך מיינט דער אייבערשטער איז דער בורא, ער קונה זאכן דורך בריאה, און אלעס איז פול מיט זאכן וואס דער אייבערשטער האט געמאכט. דער אייבערשטער'ס נאמען איז **מרומם, משובח ומפואר מימות עולם**. רעדט מען אויך פון נצחיות.

אלקי עולם מלכנו – א בקשה אינמיטן

און דא גייט מען אריין אזא תפילה, **אלקי עולם מלכנו**, אה, אלקי עולם, דא זאגט מען "מלכנו". **ברחמיך הרבים רחם עלינו, אדון עוזנו, אונזער אדון, אונזער שטארקייט, "אדון עוזנו"**, דער אדון איבער אונזער שטארקייט.

לאמיר זאגן קלאר, פארוואס קומט אריין "רחם עלינו"? האב איך נישט קיין אהנונג. דאס איז אזא קליינע תפילה אזוי. ס'איז א בקשה אזוי אינמיטן. אבער מ'זאגט פיר מאל די זעלבע זאך: **אדון עוזנו, צור משגבנו, מגן ישענו, משגב בעדנו**. די אלע פיר זאכן מיינען די זעלבע זאך.

בקיצור, דער אייבערשטער איז דער אדון פון אלע מיני עצות און ישועות און סגולות, ער איז דער אדון הכל, מתגאה על גאים.

פון מאורות צו מלאכים – כתר יתנו לך

יא, לאמיר איך אביסל פארן שנעלער, ווייל אונז גייען מיר נישט האבן קיין צייט. יעצט קומט אזא קליינע פיוט כתר יתנו לך. אלף בית, ס'רעדט זיך וועגן די זון, און אפשר אויך וועגן די מלאכים, מ'וועט זען אין א מינוט.

די מאורות זענען משבח דעם אייבערשטן

על כל פנים, ס'רעדט פון די זון, ס'רעדט אז דער אייבערשטער מיט זיין גרויסע חכמה האט געמאכט די זון און די אלע מאורות, זיי אלע זענען א כבוד און זיי זענען משבח דעם אייבערשטן.

דער רמב"ם האט געהאלטן אז דאס מיינט ליטעראלי, ווייל די מאורות האבן א שכל און זיי זענען משבח דעם אייבערשטן, אדער ס'מיינט אז פון דעם וואס מ'זעט אז די שיינע סדר הזון והלבנה, איז דאס משבח דעם אייבערשטן.

זאגן בשפה ברורה ובנעימה, זיי זאגן שיין. טהרה, א מלאכים'דיגע קול, **כולם כאחד עונים ביראה ואומרים**, זיי זאגן די פסוק פון **קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו**. דאס איז די שירה וואס די מלאכים זאגן. אויטאמאטיש זאגן מיר עס ווען מיר זאגן וואס די מלאכים זאגן, מיר כאפן א היטש מיט זיי. דער אייבערשטער איז קדוש, מופשט, אבער עס איז אויך מלא כל הארץ כבודו. וואס וועלן מיר לערנען אין תניא מיט אלע אנדערע ספרים וואס רעדן פון מלא כל הארץ כבודו, אדער מ'דארף זיך דערמאנען די רמב"ם אין אסאך פלעצער.

אופנים וחיות הקודש

אופנים וחיות הקודש, דאס איז די משרתים וואס מ'האט שוין אויסגערעכנט, די משרתים וואס מ'האט שוין אויסגערעכנט, ער זאגט אונז נאך נעמען אויף זיי, די משרתים זאגן קדוש, און די אופנים וחיות הקודש, וואס זענען אנדערע סארט משרתים, **יחד מתנשאים לעומתם**, נעמען זיי זיך אזוי צוזאם די אקווייער, און זיי ענטפערן **משבחים ואומרים** מיט די פסוק **ברוך כבוד ה' ממקומו**.

יא, די עברי טייטש איז אז דאס קומט פון צוויי אנדערע נביאים, רייט? וויאזוי הייסט ער, ישעיה הנביא האט געזען משרתים אדער שרפים עומדים ממעל לו, און זיי זאגן קדוש, וקרא זה אל זה ואמר קדוש. דאס האט מען יעצט מסביר געווען מיט די נוטלין רשות זה לזה, איז געווען אזוי א פירוש אויף די פסוק וקרא זה אל זה. און די צווייטע שטיקל איז פון יחזקאל, נישט ביי די מרכבה, ביי שפעטער אין סוף שטייט אז ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו. דאס איז די חיות ואופנים וואס יחזקאל האט געזען.

און די רמב"ם אין הלכות אין ספר המדע האט געזאגט אז די אופנים וחיות הקודש זענען די צוויי ערשטע, יא, זענען די העכערע מדרגות פון משרתים. סא דא לכאורה וואלט די רמב"ם אויסגעקוקט אז אלע זאגן קדוש, און די נאך העכערע מדרגה איז די וואס זאגן ברוך כבוד ה' ממקומו. מיר ווייסן וואס איז אבאט די צוויי פסוקים, וואס די פסוק האט מער מיט די משרתים, וואס די פסוק האט מער מיט די אופנים, און וואס איז די ענין, וואס ברוך כבוד ה' ממקומו איז אזויווי א שטיקל השלמה אדער אן ענטפער צו קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, ברוך כבוד ה' ממקומו איז א פשט קשיא, אבער מיר לערנען שפעטער שמועסן.

דאס איז וואס דו האסט געזאגט, ס'קומט פון די צוויי אנדערע אזויווי מרכבות וואס ישעיה האט געזען און יחזקאל האט געזען, און די קאנעקשאן וועט מען לערנען ביי שבועות די מרכבה, ווייל שבועות ליינט מען די מרכבה. יחזקאל, זאל מען די מחמת ספקס אנדערע? ווער ס'ווייל קען קומען ווייטער. אקעי.

די סוד פון ווי מענטשן זאגן קדושה

ווייטער, **לאל ברוך נעיונות יתנו**. פירט מען אויס אזוי, די ענד פון די ברכה, דא גייט מען שוין צוקומען צו די סיום פון די ברכה, וואס הייבט זיך אן מיט "יוצר אור ובורא חושך". הייסט עס לכאורה, די לעצטע שטיקל איז עפעס א וועג צו ברידזשן צוריק פון די מלאכים צוריק צו די מאורות. די מאורות האט מען דאך פריער אנגעהויבן, און מ'האט אריינגעברענגט די מלאכים. סא עפעס סאמהאז זאגט מען אז זיי זאגן פאר דעם גאט נעיונות און אזוי ווייטער, "כי הוא" ווייל ער איז דער וואס מאכט די מעשה בראשית. אזוי טראכט איך, אבער ס'שטימט נישט אזוי גוט.

פארשטיסט וואס איך זאג? מ'ווייל צוריקקומען צו די מאורות, מ'דארף ענדיגן מיט די מאורות, נישט מיט די מלאכים. אדער אפשר דא רעדט מען שוין פון די מענטשן, "לאל ברוך נעיונות יתנו", אונז גייען מיר זאגן נעיונות, אונז גייען מיר זאגן קריאת שמע און אזוי ווייטער, "למלך אל חי וקים".

אבער מיר זעט עפעס אויס אזוי ווי "קדוש קדוש" און "ברוך כבוד ה' ממקומו" זענען פסוקים וואס אונז ווילן זאגן, אבער אונז זאגן עס נישט בשמינו. אונז לייגן עס אריין אז דאס איז וואס די מלאכים זאגן, און ווען אויטאמאטיש, די בעל תפילה זאגט עס, און יעדער שרייט "קדוש", שרייט דער עולם, הייסט עס למעשה אונז זאגן עס. אונז זענען מיוחס צו די

משרתיו כולם עומדים ברום עולם.

דיסקוסיע: גרמי השמים און משרתיו

די משרתיו זענען די גרמי השמים. דער רמב"ם זאגט די ווארט גרמי השמים. משרתיו דא מיינט, גרמי טייטשט גופים, אבער משרתיו דא מיינט די מלאכים, נישט די...

רייט, דו האלטסט שוין ביי קדושים יעצט. אה, דא די מלאכים, **עומדים ברום עולם**. ברום עולם מיינט א הויכע פלאץ, יא, כאילו אין עולמות העליונים, **ומשמיעים בקול יחד**.

דיסקוסיע: וואס מיינט "דברי אלקים חיים"?

משמיעים בקול יחד, **ומשמיעים בקול יחד בדברי אלקים חיים ומלך עולם**.

די רמב"ם'ס נוסח מאכט מער סענס. ס'מיינט צו זאגן אז זיי געבן ארויס די דברים וואס רעדן וועגן די... זיי רעדן וועגן אלקים חיים? אדער אפשר האבן זיי אויך עפעס אזויווי א נוסח התפילה פון דברי אלקים חיים? כאילו זיי דאנקען דעם אייבערשטן מיט דברי אלקים חיים.

מ'גייט דיר ברענגען די לשון הפסוק "קדוש קדוש". אלס הקדמה פאר די קידוש, רייט? אז זיי זענען משמיע את קולו, "ודברי אלקים חיים", וואס דאס איז קידוש, וואס איז אלקים חיים, ווייל ס'שטייט אין די תורה, יא?

קען זיין. איך וואלט געזאגט א פשוט'ע טייטש, ס'מאכט נישט אזויווי סענס. איך וואלט געזאגט פשוט'ע טייטש אז זיי רעדן וועגן אלקים חיים. "ודברו אלקים חיים", אזויווי... איך מיין, איך ווייס נישט.

די מלאכים זאגן קדושה

דער רמב"ם זאגט דאך די ווארט גרמי השמים. משרתי, דא מיינט גורמי טייטשט גופים, אבער משרתי, דא מיינט די מלאכים, נישט אזוי?

ער האלט שוין ביי קדושה יעצט, אזוי זאגט ער. אה, דא די מלאכים עומדים ברום עולם. ברום עולם מיינט א הויכע פלאץ, יא, כביכול אין עולם העליונים, **ומשמיעים את קולם יחד בדברי אלוקים חיים ומלך עולם**.

דער רמב"ם'ס נוסח מאכט מער סענס. ס'מיינט צו זאגן אז זיי געבן ארויס די דברים וואס רעדן וועגן אלוקים חיים. זיי רעדן וועגן אלוקים חיים. אפשר האבן זיי אויך עפעס אזויווי א נוסח התפילה פון דברי אלוקים חיים? כביכול זיי דאנקען דעם אייבערשטן מיט דברי אלוקים חיים. מ'גייט דאך ברענגען די לשון הפסוק "קדוש קדוש". ס'איז אלץ אן הקדמה פאר די קדושה, ריכטיג? זיי זענען משמיעים את קולם בדברי אלוקים חיים, וואס דאס איז קדוש, וואס איז אלוקים חיים ווייל ס'שטייט אין די תורה, יא? קען זיין. איך וואלט געזאגט א פשוט'ע טייטש, ס'מאכט שוין אביסל סענס. איך וואלט געזאגט פשוט'ע טייטש אז זיי רעדן וועגן אלוקים חיים, בדברו אלוקים חיים, אזויווי.

"כולם אהובים... ונותנים רשות זה לזה"

נא, נו. און יעצט זאגט מען בשבח המלאכים: **כולם אהובים, כולם בוררים, כולם גיבורים, עושים באימה רצון קונם באהבה, וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה**. ס'איז דא פשט געווען שותפות צווישן די מלאכים. **ונותנים רשות זה לזה להקדיש ליוצרים**. ס'קען זיין אז דא באהבה גייט אהבה צווישן זיך, אדער אהבה מיינט לכאורה אהבה צו דעם אייבערשטן. אבער פון דעם וואס מ'זאגט גלייך נאכדעם "ונותנים רשות זה לזה", קען זיין אז דאס איז א מצב פון אהבה. אינטערעסאנט אז ביי די משרתי עליון איז דא אן ענין פון אהבה זה לזה, אזוי זעט דא אויס.

איך געדענקט דאך אין ספר התורה, איך געדענקט שוין נישט אלץ אדער בית, איך געדענקט אז די מלאכים זענען מקבל זה מזה די שפע, די צמצומים, ס'איז ממש יסודות. ביי דעם איז דא די לשון "זה לזה". יא. דאס הייסט, ער געט שכל, פון וואו באקומט ער שכל? פון זיין רבי'ן כביכול, פון די העכערע מלאך, וכו'.

די שירה פון די מלאכים

להקדיש ליוצרים בנחת רוח, בשפה ברורה... אקעי, לאמיר ענדיגן דאס שטיקל. בנחת רוח, זיי געבן רשות איינער דעם צווייטן, זיי זאגן שיין, זיי

אויף אונז, מיר זאלן קענען זוכה זיין צו אלע מדריגות פון תורה, לשמור ולעשות, אלע מצוות וואס איז דא אין די תורה, און אויך מקיים זיין די תורה, וואס ס'איז דאך נישט נאר תלמוד תורה, נאר תורה וקיומה. און מ'בעט מען אז מ'זאל זוכה זיין צו מאיר עינינו במצוותיך און אזוי ווייטער, מ'זאל טאקע זוכה זיין צו לימוד תורה וקיומה.

נוסח הרמב"ם — "מלך עלינו"

און מ'בעט אויף מלכות שמים. דא איז די נוסח הרמב"ם unique, נישט יעדער ווייסט עס, מלך עלינו מהרה אתה לבדך, כי שם קדשך באמת נקרא עלינו. דער אייבערשטער האט קורא געווען שמו אויף אידן, דאס איז דורך קריאת שמע. באושר ועושר והוד והדר וכבוד ועוז וגבורה וגילה ורינה מהרה והבא תרים קרנינו ותושיענו למען שמך. אפילו די לשון איז נישט אנדערש ווי מ'האט צוגעוואוינט, די "כבוד ועוז וגבורה וגילה ורינה" איז אין אונזער נוסח אין אנהייב, יא.

ברוב טובך לא נבוש, בשמך חסינו לא נכלם, לא נכשל לעד ולעולמי עד, כי בנו מלכנו אתה, נגילה ונשמח בישועתך. רחמיה ה' אלוקינו וחסדיך, דער אייבערשטער דער רחמן זאל אונז קיינמאל נישט איבערלאזן, און זאל אונז ברענגען ברכה ושלום מארבע כנפות הארץ, און מ'בעט מען אויף די גאולה, אבער עס זאל ארויפגיין בקומה זקופה, דאס הייסט מיט אן אויפגעהויבענעם קאפ, מיט א שטאלץ, לארצנו.

"כי בנו בחרת מכל עם ולשון" — סיום

כי בנו בחרת מכל עם ולשון. דא איז מען קושר, דער אייבערשטער האט אונז ליב, ממילא האט ער אונז געגעבן די תורה, און ממילא גייט ער אונז געבן ארץ ישראל. ס'זעט אויס ווייל מיר זענען נבחר מכל העמים, האבן מיר אונז תורה און קומט אונז ארץ ישראל. וקרבתנו לשמך הגדול. די אלע זאכן האט צו טון מיט קריאת שמע, יא, דאס איז אלעס. וקרבתנו לשמך הגדול, אז מ'איז מקרב געווען להודות לך, זאל מען זיך מודה זיין, דאס הייסט מ'זאל דאווענען די תפילה וואס מ'זאגט דא, אהבה ושמך, דאס הייסט מ'זאל זאגן קריאת שמע, ואהבת, וואס מ'רעדט פון אהבת שמך.

ברוך אתה ה', הבוחר בעמו ישראל באהבה. לאמיר איבערגיין אביסל מער סימפליייען. אזויווי יעדע ברכה, עס זאגט אין אנהייב איין זאך צוויי מאל, און ס'איז נישט פותח בברוך ווייל ס'איז סמוך לחברתה, האבן מיר געלערנט. אבער ס'איז אויך פותח מיט איין זאך, "אהבת ה' עלינו", און ס'פירט אויס "כי בנו בחרת", דאס איז די אהבת ה'. אזויווי מ'זאגט "ואהבת" און "אתה בחרתנו", ס'האלט די זעלבע זאך. און ס'פירט אויס אז דער אייבערשטער האט אונז בחר געווען "באהבה", דאס איז די ברכה. אינצווישן קומט אריין אז מ'איז מתפלל אז די אהבה איז די מתן תורה, און די אהבה איז אויך א נקרא שמחה לעינו, עס האט אנגעלאנגט די גאולות, אלעס איז פרטים וואס גייט אריין, אבער דאס איז מיר זייער וויכטיג.

ברכות קריאת שמע — ברכה אחרונה שלאחרי קריאת שמע בשחרית (אמת ויציב)

נאר ס'איז אויך שייך מיט איין זאך, אהבת השם עלינו, און ס'פירט אויס "כי בנו בחרת". דאס איז די אהבת השם. אזויווי ס'זאגט "אהבת אותנו ואתה בחרתנו", ס'איז די זעלבע זאך. און ס'פירט אויס אז דער אייבערשטער האט אונז בחר געווען באהבה, דאס איז די ברכה.

און אינצווישן קומט אריין אז מ'איז מתפלל אז די אהבה, די מתן תורה, זאל טאקע געלונגען די תורה, און די אהבה איז אויך די "נקרא שמך עלינו", ס'זאל געלונגען די גאולות. דאס אלעס איז די פרטים וואס גייט אריין.

אבער ס'איז מיר זייער וויכטיג אז מ'זאגט די נוסח הסידור און מ'כאפט יעדע ווארט עקסטער, ס'האט נישט קיין טעם. א מענטש וואס האט א דרשה, סתם אזוי, אזויווי קבלת התורה איז דארט, דער אייבערשטער האט געגעבן די תורה באהבה, ווייל דער אייבערשטער האט ליב אידן. ס'איז זייער שייך, ווייל גלייך נאכדעם גייען מיר זאגן "ואהבת את ה' אלקיך", אונז גייען צוריק ליב האבן. דער אייבערשטער בעט אונז זאלן מיר צוריק ליב האבן.

מלאכים, אונז האבן עפעס נישט די חוצפה צו זאגן. מ'דארף דא וויסן די סוד, אבער דא ליגט עפעס א סוד.

נפקא מינה למעשה — יחיד אין קדושה

און דא קומט מען צוריק, אונז מענטשן, "לאל ברוך", פאר'ן באשעפער וואס אונז קענען אים, און מיר זאגן נעימות, זמירות, שבחות, "קהל ועדה פועל גבורות". איך וואלט געזאגט די נפקא מינה פון די קהילה, ווייל אויב איינער פירט זיך מיט די שיטת הרמב"ם אז א יחיד זאגט נישט קדושה, סא די מפרשים אין שולחן ערוך פארשטייען אז ס'מיינט פשוט די פסוקים, מ'זאגט נישט "קדוש קדוש". אבער אוודאי די הקדמה וואס קומט פאר דעם מאכט אויך נישט קיין סענס צו זאגן.

ס'דארף מען וויסן צו מ'הייבט צוריק אן "לאל ברוך" אדער "קהל ועדה". ס'איז א נפקא מינה למעשה פון אונזער מחלוקת.

סיום ברכת יוצר — "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית"

אקעי, ביי "קהל ועדה", אונזער נוסח איז אביסל אנדערש, אונזער נוסח לערנט די רמ"א: פועל גבורות, עושה חדשות, זורע צדקות, מצמיח ישועות, בורא רפואות, המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. האבן מיר נישט געזאגט איינמאל, כאומר לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו? דאס איז א ראייה אויף דעם וואס דער אייבערשטער איז מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, "כי לעולם חסדו", ס'גייט אייביג אן. התקנת מאורות לשמח עולמו, ברוך אתה ה' יוצר המאורות. דאס איז כעין א סיום. ס'הייסט "כי", יעדע מאל ביי די "כי" פון די ענדע פון א ברכה, דא קומט מען צוריק צו די סיום, און ער חזר'ט איבער מעין הפתיחה. ער האט אנגעהויבן מיט דעם מחדש בטובו, און ער ברענגט אויף דעם א פסוק "לעושה אורים גדולים".

דיסקוסיע: "לשמח עולמו" און "ברחמים"

ס'איז נאך א שטיקל, "לשמח עולמו", ער ווערט פרייליך פון דעם וואס מ'זעט די מאורות. יא, ס'איז דאך דא "עצתו נתונה לדודו מלאה ברחמים". מ'זאגט דאך ברחמים, אבער... אפשר ברחמים ושמחה איז דאס זעלבע? די רמב"ם זאגט ברחמים. עפעס ברחמים האט ער באמיינט. אה, "ברחמיה הרבים רחם עלינו"? אפשר רחם עלינו מיינט ער צו געבן אונז די מאורות, ס'זאל זיין לעכטיג פאר אונז. אבער וואס קומט אריין א דאנקע שייך מיט די מאורות? עפעס שטימט מיר נישט דא. יא, איך ווייס. עפעס דאס שטיקל דארף מען פארשטיין בעסער, וואס ס'קומט אריין.

איך מיין אז די מאורות איז עפעס א... קען זיין אז ס'איז ווי אסטרונוגיע, דער רמב"ם איז נישט מסכים צו אסטרונוגיע, אבער פון דעם זעען קומט עפעס א שפע פון אלע מיני גוטע זאכן.

יא, על כל פנים, סאו דאס איז די ערשטע ברכה פון ברכות קריאת שמע. ס'איז אינטערעסאנט, ווייל דאס איז נישט ממש מקושר צו קריאת שמע, אבער ס'זעט אויס אז קריאת שמע איז די ערשטע זאך וואס א איד טוט, מ'טוט דאך "בשכבך ובקומך", און ממילא מ'זאגט שכוח באשעפער פאר די נשמה, שכוח באשעפער פאר די מאורות. און דאס איז שוין מער קאנעקטעד, דא רעדט מען וועגן די בחירת עם ישראל, באקומען די תורה, וואס שמע ישראל איז די עיקר דברי תורה, וואס אויף דעם האט מען אויך געזאגט די פריערדיגע ברכת התורה.

ברכת אהבה — צווייטע ברכה פון ברכות קריאת שמע

מהות פון דער ברכה

רעכנט מען אויס, רעדט מען פון די אהבה און די חמלה וואס דער אייבערשטער האט געהאט, און געגעבן די תורה, און מ'בעט מען "על אבותינו שבטחו בך", און די זכות פון די אבות וואס האבן בוטח געווען אין אייבערשטער, און וואס זיי האבן באקומען די תורה, זיי זענען דאך מקבל געווען די תורה, אדער ס'איז דא די אבות וואס האבן מקבל געווען די תורה, בעט מען דעם אייבערשטער, אבינו אב הרחמן, זאל ווייטער רחמנות האבן

מיר בעטן.

אינהאלט פון אמת ויצוב

ערשטער חלק: לשונות פון אמת

איז קודם רעכנט מען אויס פארשידענע אמת ויצוב, ס'איז אייביג, ס'איז גוט, ס'איז באגלייבט, ס'איז באליבט, און אזוי ווייטער. אלעס איז אלע לשונות וואס האט א קשר צו אמת, וועגן דעם זאגט מען אז ס'איז אמת. ס'איז פערצן אדער זעכצן, איך ווייס נישט פונקטליך וויפיל. אמת און גוט, און...

יא, אמת איז נישט אין די שמאלע דעת אז אמת איז עטרת הספירות, אמת מיינט אז ס'איז דא אויך מער ווי דעם. די אלע זענען נאך אפשר תנאים אין אמת.

צווייטער חלק: נצחיות

והדבר הזה לעולם ועד, אייביגע דעת אמת, ה' אלוקים, און דא רעדט מען מער, אז דער אייבערשטער, אלקינו ואלקי אבותינו, דער אייבערשטער איז אונזער שטארקייט, מגן ישענו, און ער איז אויך אייביג.

ווייטער רעדט מען אסאך וועגן מלכות, לעולם ועד, און די אמת איז סיי אייביג געווען און ס'וועט זיין על דורותינו הבאים, על ראשונים ועל אחרונים. ס'איז דא א שטארקע פאקוס אויף די נצחיות, אזוי ווי מיר האבן געהאט אין ברכות קריאת שמע, אז דער אייבערשטער איז אייביג און מיר גלייבן אין אים אייביג. רייט, ברוך שאמר האט געהאט א גרויסע נצחיות, און אויך דארטן אין ישתבח רעדט מען ווייטער וועגן די נצחיות.

סא לאמיר זאגן אזוי, בקיצור, די ערשטע שטיקל אמת זאגט סתם בכלל די אלע זאכן וואס מיר זאגן יעצט איז אמת, נישט קיין אנדערע שמות נרדפים פאר אמת. דאך זאגט מען אז דער אייבערשטער איז אייביג אמת, און אונז גלייבן אין אים אייביג, אזוי ווי דו זאגסט.

דריטער חלק: דער אייבערשטער מיט כלל ישראל

די דריטע זאך רעדט מען מער וועגן דער אייבערשטער מיט די אידן, דער אייבערשטער איז אלקי ישראל. זאגט מען, און דאס איז אויך אייביג אמת, אז די גרויסע באשעפער וואס איז נצח וואס מיר האבן יעצט געזאגט, איז גואל אבותינו, און ער איז אונזער גאט, ווייל אין לנו עוד מלבדו, מיר האבן נישט קיין אנדערע גאט, און ער איז עזרת אבותינו.

דאס איז ווייל מיר האבן טאקע געזאגט, ער זאגט עזרת, ס'איז א המשך מיט די אמת, די קעפל. דער אייבערשטער איז די עזרת אבותינו, און די זעלבע באשעפער וואס האט געהאלפן אונזערע אבות איז מושיע לבנים אחריהם, ער וועט אייביג העלפן די אידן.

און ברום עולם מושבך, איך ווייס נישט פארוואס די פסוק איז נישט אזוי שטארק די טעם, אבער על כל פנים, יא, ברום עולם מושבך ומשפטך וצדקתך עד אפסי ארץ, און ווייטער אמת. ס'איז אזויווי נאך א וועג פון זאגן בכל דור ודור, פון הימל ביז דר'ערד, פון אייביג ביז אייביג.

פערטער חלק: אמונה-דעקלאראציעס

און דא איז מער די אמת מער דעקלערעישאנס פון אמונה, אזויווי א מענטש זאגט אני מאמין. אזוי אין די כוזרי זאגט ער עס אזוי, די כוזרי לערנט אריין גאנצע פשטים אין די ברכות דא. אמת אשרי איש וכו', דא נעמט מען אזויווי אמונה אין שחר ועונש און אזוי ווייטער, די קבלת עול מצוות. אמת אתה הוא אדון לעמך.

איך טראכט יעצט אז לכאורה פשוט פשט איז, איך זאל אריינלייגן אין די קאנטעקסט, דו האסט דאך געזאגט שמע ישראל, דו האסט געזאגט די מצוות, יעצט זאגט מען אשרי איש וואס האט געהערט שמע ישראל, די מצוותך וואס מיר האבן דזשאסט געלערנט. יא, זייער גוט.

אמת אתה הוא אדון לעמך, מלך גבור ורב לריב ריבם, אקעי, זייער ענליך צו "עזרת אבותינו". יא. און נאכאמאל גייט מען נאכאמאל מיט נצחיות, "אל תיראי ואל תחת", נצחיות, און יחוד השם. און די צוויי זענען אזוי ווי א קיצור פון די פריערדיגע צוויי. אה, דארט איז געווען עקסטער. אה, און דער

און אויך ביי די ענד איז "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלקיכם", אז ס'זאל זיין די אהבה אויף ביידע וועגן. ווייטער, די ברכה איז שוין.

נוסח הברכה – אמת ויצוב

און דא קומט קריאת שמע, און יעצט גייט דער רמב"ם זאגן די ברכות פון נאך קריאת שמע.

ברכה אחרונה שלאחרי קריאת שמע בשחר, זהו נזכור, אויך איז נישט פשט אז מ'זאגט ברוך ווייל ס'איז א ברכה הסמוכה להברתה און מ'איז מבארר. אהם, אזוי האט דער רמב"ם געזאגט, און ס'ווערט אויך גערעכנט עקסטער אמאל, אבער יא.

יעצט זאגט מען אז די אלע זאכן וואס זיי האבן געזאגט קריאת שמע, וואס זיי האבן דארטן גערעדט וועגן ייחוד השם ואהבתו, איז אמת, מ'באשטעטיגט עס.

רעכנט מען אויס פארשידענע לשונות, איינס צוויי דריי פיר פינף... וויפיל לשונות פון אמת? דרייצן? אין אונזער סידור שטייט אכט, איך ווייס שוין וויפיל ס'שטייט אין רמב"ם. דער עולם ווייסט נישט, ווייל די בעל תפילה אויך דא לאזט אויס אין די ראנג פלאץ.

פאר "עזרת" איז נישט עזרת קיין סטאפ. עזרת איז די המשך פון איין אמת. סא, אמת, די ערשטע זאך, אלעס וואס מ'האט געזאגט. אמת, לאמיר זאגן...

סטרקטור פון אמת ויצוב – פיוט אויף די ווארט "אמת"

ס'איז אינטערעסאנט, פריער למשל "ברוך שאמר" איז געווען אסאך מאל "ברוך", די ערשטע ווארט איז געווען "ברוך", און מ'האט געדאנקט דעם אייבערשטן. דאס איז אזא פיוט אויף די ווארט "אמת". מ'ענדיגט נישט צו מיט "ה' אלקיכם אמת". מיט דעם ענדיגט מען קריאת שמע, און יעצט מאכט מען אזוי ווי א פיוט אויף די ווארט אמת, אז דאס איז אלעס וואס מ'האט געלערנט איז אמת, נאר מ'לייגט צו נאך זאכן וועגן שבח השם און וויכטיגע זאכן וואס איז אמת.

דיסקוסיע: ווי אזוי קאנעקט זיך "ה' אלקיכם אמת"?

איך האב געטראכט, מען זאגט דאך אין קריאת שמע שטייט דאך נישט די ווארט אמת, ס'גייט דאך אביסל בעקל, ס'איז דאך א זאך וואס דער עולם איז אביסל קאנפיוזד. איך פארשטיי מיך אלעמאל, ווייל ס'איז דא א פיוט הייבט זיך אן אמת ויצוב, אדער ביינאכט אמת ואמונה. נו?

וויבאלד ס'איז דא אן אנדערע פסוק "וה' אלהיכם אמת", איז דאך די פיוט איז געבויט אויף יענעם פסוק, ווייל ה' אלהיכם קומט אמת, ס'איז מסביר אז אלעס איז אמת. ממילא וויל מען אזוי קאנעקטן, הייבט מען אן "ה' אלהיכם אמת ויצוב".

אבער ס'איז נישטא קיין... איך האב גערעדט מיט איינעם, ער זאגט, יא, די צווייטע ברכה נאך קריאת שמע הייבט זיך אן "ויצוב". ס'איז נישטא קיין "ויצוב", ס'איז "אמת ויצוב". און מ'איז סומך, פשט מ'דארף זאגן "ה' אלהיכם אמת ויצוב", נישט "ה' אלהיכם אמת, ויצוב".

ניין, די סיבה פארוואס ס'איז געשען אזוי איז ווייל מ'ווארט דאך פאר'ן רב מיט "ה' אלהיכם", און די מסדרי התפילה האבן עס צאמגעשטעלט אזוי, ס'איז ממש... מ'דארף סומך זיין, אבער מ'דארף סומך זיין צו "אמת ויצוב", נישט "ה' אלהיכם אמת", ס'גייט דאך די נוסח ויצוב.

פאראלעל צו ברוך שאמר

ס'איז זייער אינטערעסאנט אז ס'איז אביסל אן ענליכע פיוט צו ברוך שאמר, מיט די אופן אז די טים דא איז אמת. און אזוי ווי ס'איז אמת די עדות וואס מיר האבן געלערנט "ה' אלהיכם", און אויף דעם האט מען געזאגט אז "ה' אלהיכם אמת", אזוי ווי "ה' אלהיכם אמת", די ברכת ציצית ענדיגט זיך מיט "אני ה' אלהיכם", און דערפאר האט מען ארויפגעלייגט "ה' אלהיכם" איז אמת, ס'איז אייביג, ס'איז אמת, ס'איז מוכרח המציאות.

און יעצט הייבט מען אן אויסרעכענען נאך זאכן וואס איז אויך אמת, זאכן וואס מיר רעכענען אויס אלס אן אמת, וואס מיר גלייבן אדער אן אמת וואס

דער פיוט איז דאס זיינט, האבן עס הייבט נישט אן משה ענו, זאגט תהלה לאל עליון, משה ובני ישראל לך ענו בשמחה רבה ואמרו כולם, זייער אן אינטערעסאנטע וועג געשריבן, "מי כמוך באלים ה'", דער פסוק פון קריעת ים סוף, פון שירת הים, "מי כמוך נאדר בקדש", ווי דער באשעפער נאדר בקדש, "נורא תהלות עשה פלא", ענדיגט מען מיט "ה' ימלוך לעולם ועד", אז דער גואל ראשון, דער גואל פון מצרים, זאל ווייטער... אדער איז דער אייבערשטער גואל, כאילו "ה' צבאות שמו קדוש ישראל", א פסוק אין ישעיה וואס רעדט וועגן גאולת ישראל, "ברוך אתה ה' גאל ישראל", און מיט דעם ענדיגט מען די ברכת קריאת שמע, און דא קומט ברכת שמונה עשרה.

אה, עקטשוועלי, דא ווערט די ברכת קריאת שמע פון צופרי, און יעצט גייט דער רמב"ם ברענגען די ברכות קריאת שמע פון ביינאכט, וואס איז אן ענליכע סטרוקטור.

ברכות קריאת שמע של ערבית

יא, גוט, זיי האבן געלערנט ביינאכט קודם די זעלבע, און דאן מיט די אנדערע, מען רעדט ווען די נאכט, און דעם מיסן קירצער געסט פון צופרי, אה, ביינאכט דאנקט מען אויף די נאכט, אויף די טונקליקייט.

ברכה ראשונה של ליפן הקריאת מיט של ערבית, זאגט אריין ביי מזהה ניסחא, **ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם**, מתחיל בברוך, וואס מאכט עס זאל זיין גאנצער...

ברכות קריאת שמע פון מעריב

ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע של ערבית — "המעריב ערבים"

אה, אנטשולדיג, דאס איז די ברכות קריאת שמע פון צופרי. און יעצט גייט דער רמב"ם ברענגען די ברכות קריאת שמע פון ביינאכט, וואס איז אן ענליכע סטרוקטור.

אה, גוט. ס'האבן מיר געלערנט, ביינאכט גייט די זעלבע, נאר מיט אנדערע... מ'רעדט פון די נאכט, און אביסל קורצער. אזוי ווי צופרי דאנקט מען אויף די אור, ביינאכט דאנקט מען אויף די נאכט, אויף די טונקלעניש.

ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע של ערבית, זאגט דער רמב"ם, זוהי נוסחה: **ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם**, וואס מ'פאנגט אן מיט ברוך. וואס מאכט עס זאל זיין ערב, עס זאל זיין ביינאכט? **בחכמה פותח שערים**, מ'עפנט די טויערן, און ער נעמט אריין די זון, און ער לאזט ארויס די כוכבים במשמרותיהם לויט זייער סדר. און מ'דאנקט דעם אייבערשטן וואס איז דער בורא פון ביידע, יום ולילה, אור און חושך, און ער רוקט אור פאר חושך, און חושך פאר אור. ער טוישט די טאג און די נאכט, ער רוקט אוועק די טאג און ער ברענגט די נאכט, און פונקט פארקערט ברענגט ער ארויס די דימוי, און ער מאכט אן הבדלה צווישן די צוויי. **ה' צבאות שמו קדוש ישראל**.

דער פסוק "ה' צבאות שמו קדוש ישראל"

אה, סאו, ווארט, לאמיך טראכטן קודם איין זאך. קדוש ישראל... מ'רעדט פון דעם אייבערשטן... ניין, מ'רעדט אז דער אייבערשטן איז דער בורא פון דער וועלט, און מ'ענדיגט צו אז ער איז קדוש ישראל. **ברוך אתה ה' המעריב ערבים**. אונז האבן מיר נאך א פסוק, **ה' קדוש ישראל נגדו מיום ועד עולם**. וואס קומט דא אריין? ס'איז אין ישעיה. אה, **גואלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל**. אה, ס'איז דאך אראפגענומען די ווארט "גואלנו". **ה' צבאות שמו קדוש ישראל**, יא? אינטערעסאנט, דאס טרעפט אין דעם. סאו וואס קומט עס דא אריין? מ'ענדיגט נאכאמאל מיט די זעלבע פסוק, אבער מ'האט אראפגענומען די "גואלנו". יעצט איז די ענד פון שחרית, און דא איז די אנהייב פון מעריב.

איך טראכט אבער, "ה' צבאות" שטימט, ווייל צבא השמים, "ה' צבאות" איז מושל אויף די צבאות. ער נעמט אריין די צבא, ער נעמט ארויס, **בחכמה פותח שערים**. ס'איז אן ענין פון סדר, מאכן סדר אין די צבאות, היום והלילה. "קדוש ישראל".

מסכים מידת יום בלילה ומידת לילה ביום

נעקסטער איז נאך א המשך אויף די יחוד אז השם אלקי ישראל, אז דער אייבערשטער האט געראטעוועט די אידן.

יציאת מצרים און קריעת ים סוף

אמת ממצרים גאלתנו

"אמת ממצרים גאלתנו ה' אלקינו ומבית עבדים פדיתנו, כל בכוריהם הרגת". יא, די דבר, די מכת בכורות ווערט גערופן דא דבר, יא. **"ובכורך"** — דער רמב"ם זאגט נישט ישראל — **"ובכורך גאלת"**, וואס דאס זענען די אידן, דער אייבערשטער האט אויסגעוועלט די אידן. **"יום סוף בקעת"**, זיי האבן טיבע געווען די מצרים, און אלע פון זיי זענען געשטארבן, און די אידן האבן דורכגעגאנגען.

פארוואס הייסן די אידן "ידידים"? אה, זייער גוט, אזוי ווי "ישר כדש ידידים מבטן", די אידן, דער אייבערשטער האט זיי ליב.

שירות ותשבחות

און אויף דעם זאל מען דאנקען דעם אייבערשטן. ס'טייטש, מען ענדיגט די ברכות קריאת שמע מיט דאנקען אויף יציאת מצרים און ים סוף. וואס מ'וויל אנקומען צו די צוויי פסוקים "מי כמוך" און "ה' ימלוך לעולם ועד".

ס'איז אינטערעסאנט, מיר האבן געזען פריער, ס'איז דא א מנהג, שטייט אין חז"ל, דער רמב"ם האט עס נישט געברענגט, אז מ'זאגט די שירה יעדן טאג, "אומר שירת הים בכל יום", דאס איז א מדרש, אז דאס איז פאר'ן אייבערשטן זמירות. אבער דו זעסט אז אויך דא ברענגט מען אביסל פון די שירה, צוויי פסוקים, וואס ס'איז די עיקר פסוקים פון די שירה, די הכרות קבלת עול מלכות שמים וואס שטייט אין די שירה, ברענגט מען יעדן טאג ביי ברכות קריאת שמע אין די ענד, און דאס איז אזוי ווי א הקדמה דערצו. זייער אינטערעסאנט.

פאראלעל צו תפילת דוד און שירת המלאכים

ס'טייטש, אזוי ווי מיר זאגן יעדן טאג די תפילה פון דוד, וואס דאס איז א קאלעקציע פון די שענסטע פסוקים פון דוד, נאכדעם זאגן אונז די שירה פון די מלאכים, און דא ווילן אונז כאטשיג דערמאנען א פסוק וואס די אידן זאגן אין די שירה, פאר די וואס זאגן נישט די גאנצע שירה. און מיר האבן אויך תפילת דוד פון "ויברך דוד" פון דברי הימים פאר דוד, ווייל ער איז "בוחר בשירי זמרה", ברענגט מען די שטיקלעך פון די שירה.

און פאר דעם, ווייל אונז גלייבן אין דעם אמת, פאסט אז יעדן טאג זאל מען... ס'איז שטיל דא זייער גוט, ווייל חז"ל זאגן אז דער ענין פון דעם איז לזכר יציאת מצרים, און דעם מזכיר קצוצות צו דערמאנען יציאת מצרים, וואס דא דערמאנט מען נאכאמאל יציאת מצרים און קריעת ים סוף, אז גאולים, די אידן זענען געווארן אויסגעלייזט, און די ידידים זענען דורכגעגאנגען די גאנצע, און זאלן געבן שירות ותשבחות פאר למלך חי וקיים, רם ונשא גדול ונורא, משפיל גאים עד ארץ, די אלע זאכן וואס ער האט געוויזן ביי יציאת מצרים, אז ער משפילט די מצרים און ער לייזט אויס די אידן, דאס האט געוויזן אז ער איז א לעבעדיגער עקטיווער באשעפער, מוציא אסורים ופודה ענוים ועוזר דלים, ס'איז אלעס לשונות פארן ארויסנעמען די אידן, והעונה לעמו ישראל בעת שועם אליו, ווען די אידן האבן געשריגן צו דער אייבערשטער אין מצרים, און ווייטער תהלות לאל עליון, האבן משה די געגעבען די... די... דאס הייבט זיך נישט אן מיט אמת, אפשר א המשך.

נוסח "תהלה לאל עליון"

סארי, גייען מיר, די אלעס... דאס איז וואס איך האב דיר געזאגט, די אמת'דיגע... אזוי קוק איך אן, איך האב נישט קיין ראייה פון דער רמב"ם, אבער דאס איז אזוי ווי צוויי שטיקלעך, אבער עס איז אלץ אונטער די הערחה, דער לעצטער אמת, אמת ממצרים גאלתנו, אבער בעצם קומט זיך דא א נייע שטיקל, ווייל מען וויל ברענגען דעם מי כמוך און השם ימלוך, וואס עס הייבט אן אזוי ווי אז די תהלות איז דער אייבערשטער וואס איז... וואס איז די תהלות? משה ובני ישראל, אזוי שטייט דא אזוי שיין משה ובני ישראל.

איז א תורה, אבער עס טראכט זיך אז "היא" איז א לשון נקבה, די תורה, ניין? אהבת השם, יא, אהא, די אהבת השם איז א תורה'ס השניה.

קען יא זיין אז ס'איז א תפילה ווייל מען בעט **ונשמח ונעלוז**, ווי דאס איז מער ווי **והערב נא**, איז אויך א תפילה, עס איז ממש דער זעלבער געדאנק ווי **והערב נא**, און "זיי מיר עס טון", אבער עס זאל קומען מיט א שמחה שוין. דא קומט קרישמע נאכדעם, ווייל צופרי זאגט מען **הבוחר בעמו ישראל באהבה**, און דא רעדט מען פון די המשכה, אז ס'גייט אייביג אן, אפילו בלילה, אפילו ווען... אז ס'גייט אייביג אן, די נצחיות פון דעם.

ברכה ראשונה שלאחרי קריאת שמע של ערבית — "אמת ואמונה" / גאל ישראל

און נאך קרישמע איז אויך דא אזוי ווי ס'איז דא די ברכת קרישמע שלאחרי צופרי, וואס ס'איז מקשר צו **השם אלקיכם**, לייגט מען דאס ווארט **אמת**, איז אויך דא אזא סארט זאך וואס ברענגט ארויס אויכעט די זכר יציאת מצרים און... רייט, סאו דא איז עס א ביסל קערצער, דער ערשטער חלק גייט איידער שנעל, **אמת ואמונה כל זאת** אז דער אויבערשטער איז אונזער גאט און אונז זענען זיין פאלק, דאס האט מען שוין געזאגט פיר מאל אין שחרית אין פיר אנדערע וועגן, שטימט?

און נאכדעם גייט גלייך צו יציאת מצרים מער ווייניגער, שטימט? יא, און ס'גייט צו יציאת מצרים, און אויכעט מען זאל קענען ענדיגן מיט די זעלבע חתימה פון זאגן **מי כמכה באלים ה'**, דאס וואס מען האט געשמועסט די געוואלדיגע תפילה פון קריעת ים סוף, די שבח פון קריעת ים סוף, און מען ענדיגט מיט דעם זעלבן פסוק **ה' ימלוך לעולם ועד**, מען רעדט וועגן די גאולה. איז צווישן דעם שטימט די **אמת מלכנו אמת? אמת מלכנו אפס זולתו?**

"פדנו" — כללות'דיגע גאולה

א פדינו. אונז זאגן נישט, די צווייטע אמת'ע זאלסטו, מ'זאלסטו אקטועל פדינו, ווייל מ'דאנקט דאך אויף כללות, דער אייבערשטער לייזט אונז פון אלע מלאכים, ער לאזט אונז לעבן, ער פירט אונז אויף אונזערע שונאים. איך דאכט מיר אז מ'גייט מען ספעציפיש צו פרעה. איך מיינ אז אויך אינדערפרי איז געווען אזוי ווי מוציא אסורים, פודה ענוים. זעט מיר אויס אז יציאת מצרים לערנט זיך אויך די כללות'דיגע זאך אז דער אייבערשטער האט רחמנות אויף די אידן, אויף די ארימע לייט.

עבר, הוזה, ועתיד

אויך לענין אהבת ה', רעכנט מען עס איז אמאל געווען, עס איז אייביג. דער אייבערשטער האט אונז ארויסגענומען פון מצרים, אבער ער איז אייביג סיי הוזה, אפשר אזוי ווי **ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד**, עבר הוזה ועתיד, האט ער אונז ארויסגענומען פון מצרים, ער איז סומך נופלים וחיים שטענדיג, און גאלנו רעדט מען שוין יא מסתם פון די גאולה, עפעס מער ווי אונזערע אפיהיטן, רעדט מען פון א גאולה העתידה אדער וואס, די אייביגע גאולה, יא? ווייל איך טראכט נאר, עבר והוזה איז מער אזוי ווי סתם א כללות'דיגע מדה, ער איז גואל מכף עריצים. איינע פון די אינסטענסעס איז געווען מצרים, און פון דעם לערנט מען דאך ווייטער, יא.

קריעת ים סוף און קבלת עול מלכות שמים

אזוי ווי **הבוחר בעמו ישראל באהבה**, אז דער אייבערשטער איז סומך נופלים וחיים, ער העלפט אונז בהוזה ווי מיר זאגן, און דא רעכנט מען אויס א ברכה אויף יציאת מצרים און קריעת ים סוף, אזוי ווי מ'טוט אינדערפרי, און דער אייבערשטער האט מבקע געווען בורא וגזר ים סוף, און ער האט מטביע געווען די רודפים מיט די שונאים די מצרים, און ווען די אידן האבן זיי געזען האבן זיי געזאגט די שירה פון מי כמוך, און מקבל געווען עול מלכות שמים בשמחה, ברצון ובשמחה, און געזאגט דעם פסוק **מי כמוך באלם ה' מי כמוך נאדר בקדש**.

ס'שטייט אין די נוסחאות צופרי אז דאס איז די פיק פון קריעת ים סוף, פון די שירת הים, דאס איז אזוי ווי די וויכטיגסטע פסוק, **מי כמוך באלם ה' מי כמוך נאדר בקדש נורא תהלות עשה פלא, ה' ימלוך לעולם ועד**.

ס'איז מיר נראה לי אזוי: די גמרא זאגט אז מ'דארף מסכים זיין מידת יום בלילה ומידת לילה ביום. אינדערפרי זאגט מען, ווען מען דערמאנט עפעס פון ביינאכט, מ'זאגט **יוצר אור ובורא חושך**. און ביינאכט זאגט מען אויך עפעס וועגן **מעביר יום ומביא לילה**. יא, מען זאגט אויך ביידע זייטן, אז דער אייבערשטער נעמט אוועק די נאכט און ברענגט די טאג.

לכאורה די פשט איז אז ביינאכט, איך זע אבער אז ביינאכט רעדט מען מער וועגן דעם, מען רעדט אסאך פון די **מסיר שינה מעינינו, המעביר הבלי שינה**. לכאורה ווייל ביינאכט איז א פראבלעם, ביי די פרי איז פשוט, מען דאנקט אויף די אור, אזוי ווי די חושך, דער אייבערשטער האט געמאכט די אור, אזוי ווי מעשה בראשית. אבער ביינאכט איז פארקערט, ס'קומט יעצט די שלעכטע זאך, דער מלך העולם זארג דיך נישט, ס'קומט נאכאמאל די פרי, דער אייבערשטער פירט א סיסטעם, דער אייבערשטער גליינט צוויי איז שמונה.

אדער דו קענסט זאגן אפשר אזוי ווי, אז דער מלך העולם זאגט ביינאכט אז ס'איז א הכנה פאר די נעקסטע צופרי, אזוי ווי דאס וואס א מענטש טוט בעצם, ס'איז א ענין פון מיתה, אבער מ'גרייט זיך אן פאר די נעקסטע צופרי, און דער אייבערשטער טוט יעצט סדר אז מארגן זאל נאכאמאל די זון קענען שיינען.

אונז האבן נאך די **קל חי תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד**, סתם אזוי ווי מיט קדושי ישראל, דו ביסט אונזער קדושי ישראל, תמיד ימלוך עלינו. אבער דער רמב"ם ברענגט עס נישט, ס'איז אביסל די קדושי ישראל, אין דעם זין אז ס'איז אביסל אינטערעסאנט, מען רעדט וועגן די בריאה, און דא רעדט מען דא יחידות'דיג אז קדושי ישראל. **הבוחר בעמו ישראל באהבה**, מען מערקט ביז יעצט אז ס'איז די זעלבע פסוק ווי מ'זאגט צופרי ביי גאל ישראל.

ברכה שניה שלפני קריאת שמע של ערבית — "אהבת עולם"

יעצט קען מען לערנען די ווייטערדיגע ברכה. יעצט די אהבת עולם, די צווייטע ברכה פון קריאת שמע פון ביינאכט, איז אויך די זעלבע ענין, פון מען רעדט וועגן די אהבה וואס דער אייבערשטער האט געגעבן די תורה, איז אויך א ברכה וואס הייבט זיך נישט אן ביי ברוך, **אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת, תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו למדה**. מען בעט אז מען זאל אייביג זוכה זיין צו רעדן בחוקי רצונך, און זיך פרייען, **ונשמח ונעלוז**. האבן מיר שוין געהאט אז מען זאל זיך פרייען מיט די תורה? **והערב נא** ביי ברכת התורה, אז מען זאל זיך פרייען מיט דברי תורתך, ווייל דאס איז **חיינו ואורך ימינו, ובהם נהגה יומם ולילה**.

ואהבתך אל תסיר ממנו, כי היא התורה היא תורתנו, די תורה איז אונזער תורה, יא? משלי זאגט מען אזוי, די תורה איז אונזער תורה, **ברוך אתה ה' אהב עמו ישראל לעד**.

פארגלייך מיט אלקי נשמה

סאו, איך בין נישט קיין מומחה, דו האסט געזאגט אז ס'איז א תפילה, איך בין נישט זיכער אז אלקי נשמה איז א תפילה, איך זאג דיר יעצט אז ס'איז מער אזויווי א הבטחה, אדער אזויווי ער זאגט אז ס'טוט טון אזוי, און ס'זעט מיר אויס אויך אז ס'איז אויך די המשך וואס מ'האט פריער גערעדט ביי די ערשטע ברכה, מ'רעדט אז דער אייבערשטער מאכט די טאג און ביינאכט, ס'איז א סייקל, סאו בעצם ביינאכט לערנט מען נישט קיין סאך תורה.

באשטימט, אבער נאך אלץ, קענסטו גיין אין דיינע וועגן, א ביסל תורה, גייט מען יעצט לערנען ביינאכט אויכעט, יומם ולילה, און מיר בעטן **ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים**, גייסטו דיך יעצט שלאפן, אבער נאך אלץ, די אהבת השם וואס ער גיט אונז די תורה, זאלסטו קיינמאל נישט פארגעסן, אפילו ביינאכט, אדער אפילו אויף אן אופן כללי, עולם הזה דומה ללילה וכדומה.

"כי היא" — לשון נקבה

א תורה'ס השניה, יא, עס שטייט **כי לויית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך**, סאמטינג, אפשר דמיון'דיג, א תורה לייגט אן אגרעסיווע, יא, עפעס א פאסעסיווע, לויט דעם פשט גייט עס אויף די תורה, כאילו די תורה

ושבור השטן, לאמיר זאגן וואס איז השטן, דער רמב"ם וויל מער, דער רמב"ם וויל נישט סתם אוועקנעמען, צעברעכן, **מלפנינו ומאחרינו**, אז מ'זאל נישט נכשל ווערן אין קיין... וואס סאטן מיינט, ווייל ביינאכט, דער מענטש מאכט א חשבון הנפש, אדער וואס ס'מיינט, סאטן מיינט יצר הרע, אדער וואס ס'מיינט... מ'קען מיינען אלע שלעכטע כוחות פון טומאה, וואסעווער וויאזוי זיי זאלן הייסן. **ושמור צאתנו ובואנו**, ס'איז טייטש ווי מ'גייט און מ'קומט, אז אפשר ווען די נשמה גייט ארויס און ס'קומט צוריק אז ס'זאל נישט כאפן.

לכאורה, **ופרוש עלינו סוכת שלומך** איז פשוט לשון מלחמה, יא, א סוכה איז היינט האבן זיי געזאגט א שלעטער, א דיפענס, אזוי ווי ס'קומען מיסילס. און מ'זעט אין אסאך פסוקים אין תהלים וואס דאס איז לכאורה געבויט אויף אז ביינאכט איז א גרויסע דענדזשערעס צייט, מ'גייט אין די מחנה ביינאכט און ס'קען קומען א סורפרייז אטאקע, ווי בחצי הלילה, רייט? איז אלעמאל די לשון פון די תורה אויף מלחמה.

Speaker 2: אהא. אזוי ווי א שומר צאתך ובואך, ווען דו גייסט ארויס.

Speaker 1: אזוי ווי א שומר צאתך ובואך אויף מלחמה. יא, ווען יא, זאל שומר זיין די חיות, איז אן ענין וואס שטייט דארטן עפעס דער... יא. צאתנו ובואנו מיינט ארויסגיין פון שטאט, אריינגיין אין שטאט, גיין מלחמה, אדער ער איז געזען אז ער האט נישט געקוקט נישט א וואס זענען מסביר דא, אבער אזוי פארשטיי איך.

דער רמב"ם'ס שיטה: "ברוך השם לעולם" איז א הרחבה פון השכיבנו

Speaker 1: ביי אונז גייט אזוי, ביי מעריב איז רוב אידן פירן זיך חוץ לארץ צו זאגן ברוך השם לעולם, נאך אונז קענען עס אן, כל ישראל יש להם חלק, נאך שומר עמו ישראל לעד קומט נאך אזוי ווי א ברכה, נאך א גאנצע שטיקל. זעט אויס אז דער רמב"ם האט פארשטאנען אז יענץ איז אלץ א הרחבה אויף ברכת השכיבנו, און ס'איז אזוי ווי זיי האבן געזען למשל ביי ברכת המזון, מ'קען זאגן ברוך אסאך מאל ביז מ'קומט צום ווארט, דא אויכעט, ער מאכט ברוך שומר עמו ישראל לעד, **ברוך השם לעולם** איז א המשך, אזוי דריי מאל ברוך, און פיינלי קומט ער אן צו **ברוך אתה ה'** אין די ענד.

אזוי זאגט ער, אדער, אבער דער רמב"ם האט שוין געמענטשט די **ברוך שומר עמו ישראל לעד** לענין אמן עפעס, יא? דו זעסט דאך אין סידור שטייט **ברוך השם לעולם אמן ואמן**, דאס איז די אמן אויף יענץ. און מ'זאגט נאכאמאל **ימלך ה' לעולם אמן ואמן**. דא ברענגט ער פון אליהו אדער מלאכים, **ויענו כל העם ויאמרו פניו**, און אלע האבן מודה געווען **ה' הוא האלקים, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד**, ששמעת כל הארץ. דאך דער וואס איז תומך איז דער אייבערשטער.

ברוך ה' די אלע אופנים, **ביום כלילה בבקר בערב, שכבינו ונקומה, ואל אשר בידו נפשות החיים והמתים, אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש**. דאס איז ממש א תפילה אויף דעם וואס מ'גייט באלד גיין שלאפן, **רוח כל בשר איש, ויתרו אפקודותיך, פדותו אותי ה' אל אמת**, דו גייסט מיך אויסלייזן, דו גייסט מיר צוריקגעבן די נשמה, דו פראטעקסט מיך, דו האלטסט מיך פון מוות.

הפקדת הנשמה בשעת שלאף

Speaker 2: יא, יאירו עיני, דאס איז דאך א פלא, וואס טייטש דו ביסט מפקיד זיין די רוח?

Speaker 1: אבער אין זוהר הקדוש שטייט דאך פשט וויאזוי מ'איז מפקיד זיין די רוח, וויאזוי מ'איז מפקיד די רוח אין די עץ החיים, און וויאזוי מ'טוט עס. **יאירו עיני, וישמחו לבנו**, זאגט מען אז ס'איז שייך, משובי עזר, דא בעט מען אויף די גאולה, די גאולה, **כי אם לציון מלך אלהיך**, אויף די גאולה, און ווייל מיר ווייסן דאך אז דער אייבערשטער איז שוין מלך, אבער ער גייט נאכאמאל ימלך, ער גייט מגלה זיין מלכותו, און מ'בעט מען אויף מלכות השם. **מלך בכבודו חי וקיים תמיד ימלך עלינו לעולם ועד**.

און מ'ענדיגט מיט די זעלבע פסוק, **גאלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל, ברוך אתה ה' גאל ישראל**. לכאורה דער פסוק גאלנו, און מען וויל פשוט ברענגען א לשון גאולה, מען וויל דאך זאגן גאל ישראל, סאו די פסוק גאלנו, אין מי כמוך שטייט נישט די ווארט גאולה.

ס'איז אויך קלאר, ווייל מען וויל דאך ברענגען די, אזויווי ס'שטייט דא קלארער ווי אין די פריערדיגע, **מלכותו ברצון קבלו עליהם**, ווי האבן די אידן מקבל געווען מלכות שמים ביי שירת הים? דורך **מי כמוך באלם ה'**, אז זיי האבן געזען אז ער איז די גרעסטע גאט, און זיי האבן געזאגט **ה' ימלך לעולם ועד**.

שירת הים — צוויי חלקים

און מ'קען נאכדעם זען, ס'איז דא א סדר, און מ'קען זען אין שירת הים אז ס'איז צעטיילט אויף צוויי חלקים, און יעדע חלק ענדיגט זיך מיט די סארט ענין, קבלת עול מלכות שמים אדער שבח.

און איך מיין אז די ערשטע האלב ענדיגט זיך מי כמוך, און די צווייטע **ה' ימלך לעולם ועד**. ס'איז אויך זייער אינטערעסאנט אז די **גאלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל** האבן זיי אויסגערעכנט אויס ביי מעריב ארובים.

דער קשר צווישן "ה' צבאות" ביי המעריב ערבים און ביי גאל ישראל

און איך מיין אז דא איז אויך דא א קשר, אזויווי דער אייבערשטער נעמט אריין די צבא השמים, ס'איז דא א צייט פאר די זון, ס'איז דא א צייט, דער אייבערשטער האט דאס געמאכט, אזויווי די ים זאל זיין די זייט, ער האט אריבערגעברענגט די צבא ישראל, ער האט מטביע געווען די צבא מצרים, ער איז געווען די מצביא, ער איז געווען די גיבור איש מלחמה. דאס איז די **ה' צבאות** דארטן מיינט דער אייבערשטער וואס פירט זיך אויף מיט די צבא השמים, און דא **גאלנו ה' צבאות** וואס האט געטון ביי די ים די ארבעט, כביכול באדעקט די אידן.

און איך כאפ יעצט אז ס'איז דא פסח שבועות סיטואציע, אה, ס'איז דא מיר א מליצה. אזוי ווי די פסוק שטייט דא ביידע, ער האט מבדיל געווען בין מצרים לישראל.

שירת הים רעדט אויך וועגן דער צוקונפט

איך כאפ יעצט אז די שירת הים אויך האט געפוינט צום לעתיד אויך דעמאלטס, ווייל מי כמוך איז נאכדעם וואס מ'רעדט וועגן מרכבות פרעה וחילו, נאכדעם גייט מען ווייטער און מ'זאגט **תביאמו ותטעמו**, די אלע זאכן, אויף דעם שטייט **ה' ימלך לעולם ועד**, אויף דעם וואס דער אייבערשטער איז גואל די אידן און ער ברענגט זיי ביז די מכוון למקדש, די גאנצע המשך. סאו אין שירת הים שטייט אויך קלאר אז ס'איז נישט נאר וועגן דעמאלטס, ס'איז אויך וועגן די פיוטשער.

ברכה אחרונה שלאחרי קריאת שמע של ערבית — "השכיבנו"

אקעי, יעצט קומט נאך איין ברכה, ביי מעריב קומט נאך איין ברכה נאכדעם. אה, יא, מיר האבן שוין דערמאנט די ברכה, ס'איז א בקשה אויף די נאכט, **השכיבנו ה' אלקינו לשלום**, אז מ'זאל גיין שלאפן לשלום, און מ'זאל אויפשטיין לשלום, מ'זאל נישט שטארבן ביינאכט, ס'זאל נישט געשען גארנישט. **ופרוש עלינו סוכת שלומך**, מען זאל זיין ווייטער מתפלל אויף שלום און הגנה, וואס זאל געבן גוטע עצות, מען זאל זיין נשמר ומציל פון שלעכטע זאכן, פון פחד לילה.

ביינאכט זעט דא אויס, עס איז א שרעקעדיגע צייט, ווי שווער האט דער שטן, ווען מ'זאגט "וואס איז דער שטן?", דער רמב"ן וויל מער, דער רמב"ן וויל נישט אז מ'זאל אוועקנעמען די בחירה, און פון אידן מייחרינו, אז מ'זאל נישט

ברכת השכיבנו — נוסח, פירוש, און די מחלוקת רמב"ם

נוסח פון "ופרוש עלינו סוכת שלומך" — לשון מלחמה און שמירה

Speaker 1: **ופרוש עלינו סוכת שלומך**, אז ס'זאל זיין ווייטער אלעס תפילות אויף שלום און הגנה, ס'זאל זיין גוטע עצות, מ'זאל זיין נשמר וניצול פון שלעכטע זאכן, פון פחד לילה, ביינאכט זעט אויס איז א שרעקליכע צייט,

הרחבה פון ברכת השכיבנו. ס'איז א לענגערע השכיבנו. און ער ברענגט צוויי נוסחאות דערין. ס'איז זייער אינטערעסאנט. דו זעסט ווי דער רמב"ם רעכנט זיך מיט פארשידענע מנהגים. ס'איז דא א מנהג אזוי, ס'איז דא א מנהג אזוי.

ס'איז אינטערעסאנט, מ'קען הערן אין אונזער נוסח, ווייל השכיבנו, אזויווי אונז זאגן, איז א גאנצע "קאנטעינד" תפילה וואס בעט אויף שמירה פאר די נאכט. די נעקסטע איז א סך א גרעסערע, איך מיינן אז ס'איז א סך מער קבלת עול מלכות שמים. איך מיינן אז קבלת עול מלכות שמים האט נישט מיט השכיבנו.

Speaker 2: אבער דו קענסט פארשטיין אז ס'איז א הרחבה פון די איידיע.

Speaker 1: איך קען הערן. זיכער לויט מיינן פשט אז תשימו און תעירו מיינט מ'גייט אין מלחמה, מ'גייט משיח זאל קומען, וואטעווער.

דיסקוסיע: פארשידענע פירושים פון "שטן"

Speaker 2: שטן קען אויך מיינען, אזויווי ס'שטייט אז ה'דד איז געווען א שטן פאר שלמה. שטן איז נישט איינס. ס'קען מיינען אויף ימינו, שטן לו אויף בלעם'ס אייזל. ס'קען מיינען סתם א פיינט, קנאת סופרים תרבה חכמה.

Speaker 1: יא, סאו דאס איז די שיינע תפילה. און אויך מיט דעם וואס דו האסט געזאגט אז ברוך איז דער סענטער פון דעם פיוט, איז ברוך שם עמו ישראל לעד קומט זייער גוט אריין. ס'איז נישט דער ענד, ביי אונזער נוסח אשכנז, אבער ס'איז אן אנהייב פון א געוויסע רעפערענצן ווארט פון "ברוך", און ס'ענדיגט זיך מיט ברוך ה' ביום ברוך ה' בלילה, וואס האט ממש אסאך ברוך'ס, אזוי ווי מרובה ברכות אין איין יאר.

די מחלוקת: צוויי ברכות אדער דריי?

Speaker 1: ער ברענגט טאקע... אה, איך בין שוין ראנג. ער ברענגט טאקע פונעם רמב"ם, ער זאגט טאקע אז מ'זאל נישט מאכן נאך א חתימה, כמו שאורו קצת חכמי ספרד. ס'קען נישט זיין דריי ברכות, די משנה שטייט אז ס'איז נאר צוויי ברכות. ער זאגט טאקע, דער רמב"ם, מ'איז נישט חותם שומר עמו ישראל לעד, נאר מ'איז מרחיב די ברכה. סאו איך בין געווען גערעכט ביז איך האב פארשטאנען.

ס'איז טאקע א קלארע מחלוקת פון דעם רמב"ם מיט די אנדערע נוסחאות וואס מאכן יא. ס'איז טאקע א קשיא וויאזוי קען אונז מאכן דריי ברכות נאך קריאת שמע, די משנה זאגט צוויי. ס'איז דא א תירוץ אויף דעם, דער רמב"ם האט געהאלטן אז וועגן דעם זאל מען עס אריינלייגן אין די ברכה.

דיסקוסיע: די ענין פון "אמן ואמן"

Speaker 2: אבער איך געדענק עפעס דער רמב"ם רעדט וועגן אמן אויף די ברכה. ווען דער רמב"ם האט גערעדט פון אמן, האט ער געזאגט אז אויף די ברכה זאל מען נישט זאגן אמן, פארוואס? ווייל ס'איז סמוכה לתפילה.

Speaker 1: אבער אונז האבן געלערנט אז אמן על ברכת עצמו זאגט מען נאר נאך א סעט ברכות, אזוי ווי למשל סוף סיום ברכות קריאת שמע. אבער דו טרעפט אן אנדערע זאך, אפשר איז עס א הפסק בין גאולה לתפילה, איך געדענק. אבער ס'קען יא זיין אז די אמן ואמן וואס מ'זאגט דא איז אזא מין זאך. דו זעסט אויך ביי די ענד פון פתיחתא דזמרה האבן מיר געהאט אזא זאך, יא, ברוך ה' לעולם אמן ואמן. ס'איז אינטערעסאנט אז אזוי ווי די ענד פון א שטיקל, פון א גאנצע מהלך, קומט אזא אמן ואמן.

Speaker 2: ניין, ווייל ס'איז נישט קיין ברוך אתה ה' שומר עמו ישראל לעד וואס דער עולם ענטפערט אמן, האט מען געמאכט אזא... איך ווייס נישט וואס צו זאגן. איז עס אונז וואס די מענטשן האבן מורא צו זאגן אמן ווייל זיי גייען מפסיק זיין, מאכט מען אזא אכצן ברכות פון אמן. ס'איז א גאנצע אריכות.

Speaker 1: אקעי, עד כאן... עד כאן הלכות ברכות. ברכות קריאת שמע. די נעקסטע שטיקל גייט זיין די ברכות קריאת שמע.

אז דער רמב"ם זאגט המלך בכבודו, אונז זאגן המלך בכבודו ימלוך עלינו, דער רמב"ם זאגט המלך בכבודו חי וקיים תמיד ימלוך עלינו. ס'איז אלץ קליינע חילוקים, בדרך כלל איז עס די זעלבע אידיע. דאך אבער זאגט דער רמב"ם, און אונזער סידור שטייט אסאך לענגער, און דער רמב"ם האט אביסל אנדערע נוסחאות.

די צוויי נוסחאות וואס דער רמב"ם ברענגט

Speaker 1: זאגט דער רמב"ם, ס'איז דא וואס פירן זיך צוצולייגן אויך די ויהי כל העם עונים ואומרים א צווייטע מאל. ניין, ניין, ער זאגט נישט. ער האט געזאגט יעצט די נוסח ברכת השכיבנו לויט דער רמב"ם. ס'שטייט כי אל שובר אויבינו ושומר רחמינו אתה הוא, ברוך אתה ה' שומר את עמו ישראל לעד.

יעצט ברענגט ער די אנדערע נוסח, זאגט ער, נוסח אחר: ומתחילת הברכה עד שומר את עמו ישראל לעד הכל שוה, אלא שמוסיפין ואומרים ויהי כל העם עונים ואומרים. און דא הייבט זיך אן וואס מ'זאגט אויך, מ'הייבט אן זאגן די אלע פסוקים. די לוינע גמרא אין תענית זאגט אז מ'דארף צולייגן די הוספת פסוקים אינמיטן ברכה ז'.

די פסוקים אין דער לענגערער נוסח

Speaker 1: און ס'גייט אזוי: ויהי כל העם עונים ואומרים בשם אלוקים, וירא יעקב מאד ויצר לו, און דא הייבט זיך אן וואס לויט די קהילות זאגן, אשר יאמרו בעת ההיא לעם הזה ולירושלים מה דבר ה' אליהם, לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער, האט שוין געבעטן אויף די גאולה, יא? כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול, אויך גאולה. ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה, דאס איז א פסוק אין שמואל, איך מיינן איך געדענק, יא? ועלו מושיעים איז אין עובדיה. והיתה לה' המלוכה, והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, דאס איז אין זכריה. פארשידענע פסוקי גאולה.

און ווייטער, אלוקינו שבשמים קיים שמך ומלכותך עלינו תמיד. בידך נפש החיים ונפש המתים, אשר בידך נפש כל חי ורוח כל בשר איש, בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת. ס'איז אינטערעסאנט, ווייל די קהילות זאגט נישט דער רמב"ם'ס נוסח, אדער... ניין, נישט דאס שטייט. ווייל אין דער רמב"ם'ס נוסח האט ער אויך אויסגערעכנט די וועגן אפקיד רוחי. דאס איז זיין ווערסיע פון אפקיד רוחי: בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת.

ואנחנו עמך וצאן מרעיתך, אונז אידן זענען עמך וצאן מרעיתך, ונודה לך ונספר תהלתך, אז מיר זאלן אייביג קענען מודה זיין און מספר זיין תהלתך. ה' יצילנו נפשינו משפת שקר ומלשון רמיה, פלא. ישראל נושע בה' תשועת עולמים, לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד. יושב מלונינו, יושב מלוה עשינו, אל תזבחנו ואל תשנונו. דאס איז פון תפילת דוד. לתת לנו ערה בלכתנו בכל דרכינו, און נישט פון צרות, נאר פון שפיטת עצות אויבינו.

Speaker 2: שלמה... איך געדענק ער זאגט עס ביי איינע פון די הפטרות. מלכים א', ח', אקעי.

Speaker 1: יא, אבער דאס איז שלמה ביי דוד בן מלכים, נאך דעם וואס דער מלך... ספר מלכים לעבט שוין נישט אויף דעם מלך. ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל. ברוך ה' היום, ברוך ה' לילה, די זעלבע ברכה וואס ער האט געזאגט, ער האט גענומען די נסתר. דא האבן זיי גענומען ה' אלוקינו, נשיא באמונתך. דאס איז נישט ביים סוף. ברוך ה' המולך בכבודו חי וקיים תמיד ימלוך לעולם ועד. דער רמב"ם האט אויסגערעכנט אביסל א לענגערע ווערסיע פון די ענד פון ברכת השכיבנו. אזוי לערנט דער רמב"ם.

דער רמב"ם'ס שיטה: ס'איז נישט קיין דריטע ברכה

Speaker 1: די צווייטע... סוף ברכת קריאת שמע, די דריטע תפילה פון ברכת קריאת שמע. נישט די דריטע, די צווייטע. דאס איז... פאר אונז איז עס א דריטע ברכה. דו זעסט אז דער רמב"ם האט פארשטאנען אז דאס איז א

ברכת שמונה עשרה, די רמב"ם רופט דאס די תפילה, וואס אונז רופן שמונה עשרה, אבער ס'איז דא ניינצן ברכות.

ברכת שמונה עשרה — טערמינאלאגיע פון דער רמב"ם
די רמב"ם'ס שפראך פאר שמונה עשרה